

Центральноукраїнський національний технічний університет
ЦЗДО
Кафедра «Міжнародних економічних відносин»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА **за другим (магістерським) рівнем вищої** **освіти**

на тему

**«Механізми підвищення ефективності участі України у
міжнародних економічних інституціях»**

Виконала здобувач вищої освіти
2 курсу, групи МЕВ-20мз(1,4)
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»

_____ Перельотіна Л.О.
« ____ » _____ 2021 р.

Керівник роботи
д.е.н., професор

_____ Ірина БАБЕЦЬ
« ____ » _____ 2021 р.

Рецензент д.е.н., професор
Хаджинов І.В.

м. Кропивницький

Центральноукраїнський національний технічний університет

Факультет ЦЗДО

Кафедра Міжнародних економічних відносин

Рівень вищої освіти Магістр

Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Іван МИЦЕНКО

«____» _____ 2021 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Перельотіної Лілії Олександрівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Механізми підвищення ефективності участі України у міжнародних економічних інституціях

2. Керівник роботи

Бабець Ірина Георгіївна д.е.н., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту _____

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Метою роботи є розробка механізму підвищення ефективності участі України у міжнародних економічних інституціях.

Завдання: аналіз теоретичних засад міжнародної економічної інтеграції та співробітництва; виявлення базових принципів співпраці України з міжнародними організаціями; з'ясування механізмів та пріоритетів міжнародного співробітництва в сфері економічної політики; дослідження етапності, цілей та програм кредитування України Міжнародним валютним фондом; оцінка наслідків кредитування України міжнародними фінансовими інституціями; аналіз тенденцій зовнішньої торгівлі України в умовах співпраці в межах СОТ; обґрунтування пріоритетів позиціонування зовнішньої торгівлі України у глобальному середовищі; розробка напрямів підвищення ефективності співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями.

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	проф. Бабець І.Г.		
Розділ 2	проф. Бабець І.Г.		
Розділ 3	проф. Бабець І.Г.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження	01.06.2021-01.08.2021	
2	Розробка завдання на випускню кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	02.08.2021-15.08.2021	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	16.08.2021-31.08.2021	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	01.09.2021-30.09.2021	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	1.10.2021-24.10.2021	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	25.10.2021-14.11.2021	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	15.11.2021-28.11.2021	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення випускної кваліфікаційної роботи	29.11.2021-08.12.2021	
9	Отримання відгуку наукового керівника	09.12.2021-13.12.2021	
10	Зовнішнє рецензування роботи	14.12.2021-18.12.2021	
11	Захист випускної кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії		

Дата видачі завдання

«___»_____ 2021 року

Підпис керівника

(прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

«___»_____ 2021 року

Підпис здобувача

АНОТАЦІЯ

Механізми підвищення ефективності участі України у міжнародних економічних інституціях.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “магістр” за освітньо-професійною програмою “Міжнародні економічні відносини” зі спеціальності “Міжнародні економічні відносини” – Центральноукраїнський національний технічний університет. Кропивницький. 2021.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню ефективності участі України у міжнародних економічних інституціях. Визначено базові принципи співпраці України з міжнародними організаціями. З’ясовано пріоритети, етапність та програми кредитування України Міжнародним валютним фондом. Оцінено результативність зовнішньої торгівлі України в умовах співпраці в межах СОТ. Обґрунтовано пропозиції щодо підвищення ефективності участі України у міжнародних економічних інституціях.

ANNOTATION

Mechanisms for Improving the Effectiveness of Ukraine's Participation in the International Economic Institutions.

Qualifying work for higher education of Master's degree in educational and professional program «International Economic Relations» majoring in “International Economic Relations”. - Central Ukrainian National Technical University. Kropyvnytskyi. 2021.

Qualifying work to the research of Ukraine's participation efficiency in international economic institutions. The basic principles of cooperation of Ukraine with international organizations are determined. The priorities, stage and programs of Ukraine's lending by the International Monetary Fund are outlined. The effectiveness of Ukraine's foreign trade in terms of cooperation within the WTO is evaluated. The proposals concerning increasing the effectiveness of Ukraine's participation in international economic institutions are substantiated.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УЧАСТІ ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЯХ.....	8
1.1. Теоретичні засади міжнародної економічної інтеграції та співробітництва	8
1.2. Міжнародне співробітництво в сфері економічної політики.....	17
1.3. Базові принципи співпраці країн з міжнародними організаціями....	27
Висновки до розділу	36
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ЕКОНОМІЧНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ.....	38
2.1. Визначальні віхи співпраці України з основними міжнародними організаціями	38
2.2.Пріоритети, етапність та програми кредитування України Міжнародним валютним фондом.....	47
2.3. Ефекти кредитування України міжнародними фінансовими інституціями.....	56
Висновки до розділу.....	64
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УЧАСТІ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНСТИТУЦІЯХ.....	66
3.1.Результативність зовнішньої торгівлі України в умовах співпраці в межах СОТ.....	66
3.2. Пріоритети удосконалення співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями	75
Висновки до розділу.....	82
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88

ВСТУП

Характерною рисою сучасності є зростаюча тенденція до зближення інтересів держав, націй та окремих осіб. Ця тенденція проявляється в таких суспільних явищах, як міжнародна інтеграція та глобалізація. З огляду на поглиблення цих явищ та значний прогрес науки і техніки, особливо в галузі зв'язку та транспорту, багато проблем економічного, енергетичного, екологічного, інформаційного та демографічного характеру виходять за межі національних кордонів і поступово набувають глобального характеру. Подолання цих викликів, а також забезпечення сталого розвитку, запобігання війні та виживання людства потребують значних зусиль з боку міжнародного співтовариства в цілому. Ось чому сьогодні держави повинні зосередити свої зусилля на поглибленні та розвитку міжнародного співробітництва у всіх його формах і проявах.

Питання сутності та проблеми розвитку міжнародного співробітництва вивчали такі вітчизняні науковці, як: Б. Дідковська, І. Гужва, О. Месхія, Н. Резнікова, В. Рокоча, К. Солонінко, А. Харчукта інші. Дослідженням основних принципів співробітництва та участі країн у міжнародних організаціях займалися Т. Данильченко, В. Козюк, О. Іваницька, В. Колосова, Ю. Мірошнченко, І. Палка, О. Петрик та інші.

Україна, у співпраці з міжнародними організаціями, повинна керуватися принципами відкритості та прозорості, створюючи відповідні комунікаційні стратегії з існуючими групами інтересів як вдома, так і за кордоном. Такий підхід може зробити саму співпрацю більш зрозумілою та інклюзивною, де переваги співпраці можуть бути використані усіма зацікавленими сторонами.

Метою дослідження є розробка механізму підвищення ефективності участі України у міжнародних економічних інституціях.

Відповідно завдання дослідження сформульовані наступним чином:

- аналіз теоретичних засад міжнародної економічної інтеграції та співробітництва;
- виявлення базових принципів співпраці України з міжнародними організаціями;
- з'ясування механізмів та пріоритетів міжнародного співробітництва в сфері економічної політики;
- дослідження етапності, цілей та програм кредитування України Міжнародним валютним фондом;
- оцінка наслідків кредитування України міжнародними фінансовими інституціями;
- аналіз тенденцій зовнішньої торгівлі України в умовах співпраці в межах СОТ;
- обґрунтування пріоритетів позиціонування зовнішньої торгівлі України у глобальному середовищі;
- розробка напрямів підвищення ефективності співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями.

Об'єктом дослідження є функціонування міжнародних організацій як наддержавної системи регулювання економічних відносин в світі.

Предмет дослідження – стан співробітництва України з міжнародними економічними організаціями та напрями підвищення його ефективності.

Інформаційною базою дослідження є наукові та аналітичні праці вітчизняних та закордонних вчених, офіційні публікації статистичних органів, періодичні видання, матеріали конференцій, інтернет-ресурси.

Кваліфікаційна робота має наступну структуру: вступ, три розділи дослідження, висновки, список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УЧАСТІ ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЯХ

1.1. Теоретичні засади міжнародної економічної інтеграції та співробітництва

Теоретичні підходи до аналізу проблем розвитку міжнародної економічної інтеграції залишаються у центрі уваги науковців. Це пов'язано з розвитком цивілізаційних процесів, змінами в технологічних, інформаційних, організаційно-структурних зв'язках між країнами та їх участю у міжнародних інституціях, особливо в епоху глобалізації.

Практика свідчить, що на будь-яких рівнях розвитку міжнародної економічної інтеграції її суб'єкти користуються інтеграційними перевагами для підвищення конкурентоспроможності своїх товарів, нарощування економічного потенціалу. Осмислення теоретичних підходів до розвитку процесів міжнародної економічної інтеграції суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) дає їм змогу зрозуміти новітні тенденції розвитку сучасних глобалізаційно-цивілізаційних трансформацій, що впливають на їхній економічний стан і прийняти правильне рішення у своїй практичній діяльності.

Водночас основи теоретичних досліджень даної проблеми дають можливість країнам, що стали на шлях інтеграції, використати можливості вибору форм та механізмів взаємодії їхніх економік в регіональних угрупованнях.

Питання теорії міжнародної інтеграції та економічного співробітництва широко представлені в економічних досягненнях представників західної економічної думки, у т.ч Б. Баласса, П. Робсон, Дж. Вінер, В. Репке, Р. Коуз, Д. Норт, Т. Веблен, П. Стрітін, Р. Сенвелл, С. Шмідт, Х. Джаггер, К. Джемна, М.

Йованович. У цьому питанні плідно працюють і вітчизняні вчені, зокрема, В. Сіденко, В. Чужиков, О. Шнирков, А. Філіпенко.

Традиційно міжнародна економічна інтеграція розглядається через призму створення регіональних економічних асоціацій. В останні роки в наукових публікаціях з'явилося розширене тлумачення процесів міжнародної інтеграції, яке включає чотири рівні: глобальний, мегарегіональний, національний та рівень компаній.

Глобальна (планетарна) інтеграція безпосередньо пов'язана з поглибленням та диверсифікацією економічної співпраці, її фінансово-інвестиційними та виробничо-технологічними аспектами, зі створенням глобальних мереж щодо створення цінностей, продуктів, інновацій, корпоративних, збутових, регуляторних тощо. Основою економічної єдності є зміцнення міжнародної взаємодії, зростає її цілісність та структурна взаємозалежність елементів світового господарства. Процеси глобалізації та інтеграції переплітаються, тому актуальним питанням є наукове обґрунтування оптимальних форм, відповідних національних та міжнародних інститутів та гармонійних механізмів реалізації інтеграційних процесів на глобальному рівні. Стає важливим вибір стратегії інтеграції та національного економічного розвитку країн з урахуванням їх нерівномірного забезпечення природними, виробничими, фінансовими та людськими ресурсами.

Національна економічна інтеграція розвивається в процесі становлення національних держав, що включає в себе розвиток поділу і кооперації праці між територіями та галузями економіки, запровадження національних грошових одиниць, створення власної інституційно-економічної інфраструктури. Зазначені процеси відбуваються доволі складно і потребують часу та застосування еволюційного підходу при їхньому вирішенні.

Теоретичні засади дослідження міжнародних інтеграційних процесів в регіонах світу обґрунтовані у працях Бірса, Вінера та Байє, результатом яких

стала розробка теорії митних союзів. Розуміння сутності процесів інтеграції відрізняється залежно від підходів дослідників різних наукових шкіл економічної думки. Відповідно, розрізняють ринкову, ринково-інституційну та структурну інтеграцію. Тракткування ринкової інтеграції базується на відомому положенні про те, що найкращим регулятором економіки є ринок, замінити який не вдасться жодними механізмами державного регулювання. На ранніх етапах вивчення інтеграційних процесів міжнародну економічну інтеграцію навіть ототожнювали з лібералізацією торгівлі та платежів. Сутність концепції ринкової школи полягає в тому, що інтегрований економічний простір повинен відповідати тим самим умовам для потоку факторів виробництва, що і в національній ринковій системі. В одному економічному просторі кілька країн забезпечують конкуренцію та повну свободу для ринкових сил. Міжнародна економічна інтеграція в цьому випадку вважається більш глибокою, чим вільнішим є вплив роздвоєння ринку та менший регуляторний вплив держави.

Ринкова школа виходить з відомого постулату про те, що ринок є найкращим регулятором економіки, який не можна замінити жодними штучними механізмами з боку держави. На ранніх етапах дослідження інтеграційних процесів міжнародна економічна інтеграція навіть ототожнювалася з торговельною та платіжною лібералізацією. Суть концепції ринкової школи полягає у тому, що в інтегрованому господарському просторі повинні виконуватися такі самі умови для руху факторів виробництва, що і в національній ринковій системі. В єдиному господарському просторі декількох країн забезпечується конкуренція і повна свобода для дії ринкових сил. Міжнародна економічна інтеграція в такому разі вважається тим глибшою, чим вільнішою є дія ринкових сил та чим меншим є регулюючий вплив держави.

Представники ринково-інституційної школи «намагаються знайти компроміс між ринковими та державними регулятивними механізмами міжнародної економічної інтеграції. На їх думку, інтеграція є втіленням певної

єдності економічних та політико-правових аспектів. На відміну від представників ринкової школи, інституціоналісти визнають, що інтеграція національних господарств не може бути досягнута одними лише ринковими методами. Ринкова-інституційна школа робить акцент на заходах, спрямованих на усунення дискримінації у взаємному співробітництві та відновлення в переважних правах ринкового механізму регулювання економічних процесів, і передбачає мінімальне державне втручання у сфері міжнародної економічної інтеграції» [1, с. 350].

Не зважаючи на відмінності у поглядах представників структурної школи вивчення інтеграції, вони є одностайними у висловленні критичних позицій щодо положень традиційної теорії міжнародної торгівлі та прагненні виявити структурні особливості інтеграційного процесу. Представники структурної школи розглядають інтеграцію ширше, ніж звичайне об'єднання кількох національних економік, розуміючи під інтеграцією взаємне проникнення національних господарств в межах економічного союзу. Відповідно, головною проблемою вважається визначення оптимального співвідношення програм реалізації національної економічної політики та економічного ефекту, отриманого від участі у міжнародному співробітництві.

Іншими словами, для повної інтеграції важливо не стільки забезпечити абсолютну свободу переміщення товарів та виробничих факторів, тобто свободу ринкового механізму, скільки скоординувати економічну політику держав, спрямовану на пом'якшення нерівномірного економічного розвитку окремих країн та регіонів, що беруть участь в інтеграції. Отже, відбувається своєрідна системна зміна: інтеграційне об'єднання має бути не лише сумою національних економік, а й якоюсь новою якістю, більш досконалим економічним організмом.

Альтернативні концепції міжнародної економічної інтеграції виникли в існуючих наукових школах. Вони відрізняються між собою залежно від цілей, змісту та визначення часових рамок процесу інтеграції. Наприклад, концепція

гнучкої геометрії або вибіркової інтеграції дозволяє учасникам або третім країнам, залежно від політичних та економічних обставин, брати участь лише у певних інтеграційних заходах. «На такій основі країни Центральної та Східної Європи співпрацюють з Європейським інвестиційним банком, розвивається співробітництво між Європейською асоціацією вільної торгівлі та ЄС тощо. Близькою до попередньої є концепція часткового членства, яка не вимагає від учасників беззастережної участі у всеохоплюючій інтеграції. Цей підхід передбачав можливість участі країн в окремих сферах, зокрема спільна зовнішня чи оборонна політика» [1, с. 352].

Як бачимо, теоретичні доктрини міжнародної економічної інтеграції передбачають можливість маневру з боку окремих країн щодо вибору форм, глибини, механізмів взаємодії їхніх економік в регіональних угрупованнях.

У світовій практиці використовуються два основні методи для реалізації всіх типів міжнародної економічної інтеграції. За першим методом інтеграція розпочинається, розвивається і поглиблюється інституційними, адміністративними заходами та акціями. Другий метод ґрунтується на принципах лібералізації економіки та зовнішньої торгівлі, яка лімітує адміністративні заходи на основі багатосторонньої угоди і забезпечує вільний обмін товарами між країнами у великому ринковому просторі згідно з вимогами закону попиту та пропозиції. Перший метод дістав назву інституційного, а другий – функціонального.

Як видно з зазначеного вище, теоретичні доктрини міжнародної економічної інтеграції передбачають можливість окремих країн обирати форму, глибину та механізми економічної взаємодії в межах регіональних утворень. На практиці використовуються два підходи до реалізації усіх видів міжнародної економічної інтеграції. Згідно з першим підходом, інституційним, інтеграція починається, розвивається та поглиблюється завдяки застосуванню інституційних та адміністративних засобів та інструментів. Другий підхід,

функціональний, базується на принципах лібералізації економіки та зовнішньоекономічної діяльності, які обмежують адміністративне регулювання в рамках укладеної багатосторонньої угоди та сприяє вільному обміну товарами та послугами між країнами на спільному ринку на принципах закону попиту та пропозиції.

При цьому Філіпенко А. зазначає, що «в реальній інтеграційній практиці взаємодіють і переплітаються обидва зазначені методи та відповідні інструменти, в їх співвідношення залежить від форми інтеграції та регіону, в якому відбувається інтеграційні процеси» [1, с. 354].

Важливим аспектом інтеграції є забезпечення інтересів країни при встановленні інтеграційних зв'язків або участі в міжнародних інститутах. Тобто, в процесі інтеграції необхідним є дотримання економічних інтересів країни (табл. 1.1), що передбачає одержання економічного ефекту від реалізації спільних дій учасників інтеграційного об'єднання.

Таблиця 1.1

Класифікація економічних інтересів

Ознака класифікації	Види інтересів
За суб'єктивністю	Особисті, групові, колективні, національні, відомчі, регіональні, загальнолюдські, суспільні
За об'єктом	Морально-етичні, безпеки та комфортності праці, грошово-фінансові, майнові
За носіями	Класові, соціальних груп, групові
За важливістю	Докорінні, другорядні
За часом	Перспективні, поточні, майнові
За ступенем усвідомлення	Справжні, дійсні, помилкові

Складено автором за: [2, с. 368]

У той же час, функціонування інтеграційного об'єднання повинно діяти на користь глобального інтересу, забезпечення якого передбачає необхідність

реалізації геополітичної стратегії розвитку та функціонування світу в умовах сучасної глобалізації. Національний інтерес є важливою складовою ментальності нації, яка визначається її особливостями, способом життя, історичним досвідом, стереотипами та рівнем національної ідентичності.

В умовах глобалізації саме ступінь реалізації національних економічних інтересів стає ключовим індикатором правильності вибору урядом країни стратегії участі у міжнародному співробітництві. На державу покладаються функції відстоювання національних інтересів в процесі інтеграції та їх захисту від впливу несприятливих геополітичних чинників. Звичайно, вплив глобалізації на національну економіку змінює усталену структуру цілей і завдань національних інтересів, але для забезпечення ефективних трансформацій необхідним є правильна ідентифікація ключових зовнішніх факторів. Чітке формулювання стратегічних напрямів реалізації національних інтересів на основі декомпозиції стратегічних цілей та завдань є найкращим способом урахування впливу змінного геополітичного середовища.

Досягнення незалежності створило умови для активної зовнішньополітичної діяльності України на якісно нових принципах самостійності, відкритості та суверенної рівності держав в міжнародних відносинах. Ці принципи реалізуються в конкретних зовнішньополітичних курсах України, основними з яких є: 1) розвиток двосторонніх міждержавних відносин; 2) участь у загальноєвропейському процесі та європейської інтеграції; 3) багатостороння дипломатія.

Структура економіки України є доволі різноманітною, на зовнішньому ринку наша країна представлена як продукцією агропромислового комплексу, так і окремими видами високотехнологічної продукції (турбіни, верстати, авіаційні двигуни, обладнання для електростанцій). Проте, товари вітчизняного виробництва не завжди є конкурентоспроможними на ринках розвинених країн, які також вживають різноманітні заходи щодо захисту своїх національних

виробників. Тому участь України у міжнародних організаціях, які здійснюють наддержавне регулювання економічних відносин є важливою з точки зору полегшення доступу українських виробників до ринків країн-учасниць міжнародних об'єднань, а також можливості участі у міжнародній виробничій кооперації та обміні технологіями. Крім цього, не зважаючи на значні запаси кам'яного та бурого вугілля, наявність родовищ нафти і газу, «власні паливні ресурси забезпечують лише 58% потреб України, інші імпортуються» [3]. Недостатня забезпеченість вітчизняної економіки енергоносіями також є важливим фактором, що визначає напрями міжнародного співробітництва України.

Інтеграційні процеси обумовлюють активізацію ролі міжнародних економічних інституцій, які є суб'єктами світогосподарських зв'язків, але діють у відповідності до власних пріоритетів для забезпечення своїх економічних інтересів. Відповідно, співпраця країн в межах міжнародних інституцій генерує додаткові чинники впливу на національну безпеку країн-учасниць. У зв'язку з цим Рокоча В. наголошує на тому, що «властиві кожній із змінних небезпеки реалізації економічних інтересів, переплітаючись, розширюють багаторівневість суб'єктів національної економічної безпеки і утворюють нову якість загроз для них. Відтепер у ієрархічній структурі реалізації економічних інтересів виділяються сім рівнів: на верхівці – найбільш складні елементи, яких небагато, в основі – найменш складні, однак численні, тобто ієрархія формується від простого до складного» [3, с. 31].

Загрози нової якості виникають внаслідок функціонування міжнародних інституцій, вплив економічних інтересів яких неоднозначний і має двоїстий характер. З одного боку, загрози обумовлені виникненням суперечностей та розбіжностей між інтересами національних економічних агентів та міжнародними економічними інтересами. З іншого боку, ефективне реагування національних економічних суб'єктів на прояв зовнішніх загроз, що генеруються

зовнішнім середовищем, у тому числі й внаслідок регулюючого впливу міжнародних організацій, в кінцевому підсумку забезпечує їх пристосування до нових умов ведення діяльності та підвищує міжнародну конкурентоспроможність.

Важливість дотримання національних економічних інтересів у взаємодії із зовнішнім оточенням обумовлює врахування особливостей сучасної геополітичної ситуації та вибір оптимального поєднання декількох векторів інтеграції. Вибір європейського вектору інтеграції України потребує істотної структурної трансформації економіки нашої країни та забезпечення належного рівня якості продукції відповідно до стандартів ЄС. Водночас, процес євроінтеграції активізує заходи з модернізації національної економіки на засадах структурних та інституційних змін, що створить передумови для залучення іноземних інвестицій в економіку України та сприятиме технологічному оновленню промислового комплексу.

Вчені зазначають, що «приєднання України до СОТ суттєво покращило конкурентні позиції України на світових ринках і відповідно сприяло більш ефективній реалізації національних економічних інтересів, та надало додаткові економічні переваги: доступ до міжнародних ринків, можливість впливати для захисту національних інтересів на умови регулювання світової торгівлі, створення сприятливого інвестиційного середовища» [5].

Основні механізми реалізації національних економічних інтересів у процесі європейської інтеграції країни повинні включати інструменти стимулювання розвитку експортного потенціалу відповідно до міжнародних та європейських стандартів, поступову лібералізацію внутрішніх ринків із одночасним посиленням захисту окремих вітчизняних галузей промисловості від іноземної конкуренції, моніторинг стану економічної безпеки та своєчасне запровадження дієвих заходів із запобігання та нейтралізації загроз економічній безпеці держави. Водночас, інструменти та методи реалізації національних

економічних інтересів повинні відповідати міжнародним та європейським нормам та принципам, що регулюють зовнішню торгівлю. Для стимулювання експорту та захисту внутрішнього ринку країни як правило використовуються такі інструменти, як надання державних гарантій експортерам, посилення нетарифного захисту чутливих галузей промисловості, надання консультативної та інформаційної підтримки та податкові пільги експортерам, покращення сертифікації імпорту та ліцензування та застосування зборів.

Таким чином, реалізація національних економічних інтересів сприяє розвитку та функціонуванню економіки держави, збереженню її сталого стану. Вигідне географічне розташування України дає змогу реалізувати національні економічні інтереси та відкриває різні інтеграційні вектори національної економіки, основним з яких вважається європейський вектор.

Отже, реалізація національних економічних інтересів сприяє розвитку та функціонуванню економіки держави, підтриманню її збалансованого стану.

1.2. Міжнародне співробітництво в сфері економічної політики

Міжнародне економічне співробітництво є ключовою ознакою сучасних міжнародних відносин. Практично кожна країна світу наразі є стороною міжнародних угод, які намагаються формувати та впроваджувати економічну політику без зовнішнього втручання за допомогою своїх офіційних повноважень. Такі угоди охоплюють широкий спектр застосувань, включаючи торговельне, валютне та фінансове співробітництво, інвестиційні, регулюючі та податкові угоди, і включені до двосторонніх, регіональних та багатосторонніх угод, які можна визначити як договори, конвенції, імплементаційні угоди, міжвідомчі угоди, меморандуми про взаєморозуміння, декларації або кодекси та інструкції, прийняті міжнародними організаціями.

Зростаюча інтернаціоналізація економічного обміну супроводжується значним збільшенням як кількості міжнародних економічних угод, так і ступеня їх впливу на питання міжнародного характеру, які донедавна вважалися винятковою прерогативою внутрішньої політики. У той час, як традиційні торговельні угоди регулюють питання “прикордонної” політики у частині тарифів та квот, сучасні угоди все частіше зачіпають внутрішню нормативну політику, а саме нормативні стандарти, регулювання торгівлі об’єктами інтелектуальної власності або конкурентну політику.

Справді, в умовах зміщення фокусу інтересів в бік міжнародної економічної інтеграції – її ефектів, вигравів та втрат – міжнародне співробітництво у сфері продукування єдиної політики отримало набагато менше уваги з боку вчених-економістів. Втім, актуальність формування уніфікованих підходів до реалізації тих чи інших видів економічної політики не викликає жодних сумнівів, особливо в контексті останніх реакцій в межах ЄС у відповідь на глобальні посткризові виклики. Економісти наголошують на тому, що «очевидна необхідність в гармонізації відносин в різних сферах економіки – бюджетній, фінансовій, соціальній – не дозволяє більше уникати дискусій щодо неспроможності інтеграційного об’єднання розвиватися за заданим вектором руху без подальшого поглиблення міжнародного економічного співробітництва саме на рівні продукування відповідних політик» [5, с. 137].

Занепокоєння часто виражаються стосовно впливу економічної глобалізації на суверенітет держав, і, звичайно, особи, відповідальні за розробку політики, створюють міжнародні угоди про економічне співробітництво на базі того факту, що деякі обмеження суверенітету, швидше за все, призведуть до посилення економічної інтеграції, наприклад, як у випадку розширення торгівлі і /або іноземних інвестицій. Однак, попри наявність широкого спектру заходів міжнародної економічної інтеграції, наразі не існує задовільних заходів

модифікації впливу міжнародного співробітництва на економічний суверенітет держави.

Міжнародна економічна інтеграція, з іншого боку, може бути визначена у широкому сенсі як підвищення інтенсивності торгівлі та обсягів іноземних інвестицій, транснаціональної інтеграції виробничих ланцюжків в рамках фірм, а також поступове створення єдиних ринків факторів виробництва. Концепція міжнародної економічної інтеграції зазвичай вводиться в дію шляхом вимірювання коефіцієнтів на зразок відношення обсягів торгівлі до валового внутрішнього продукту (ВВП) або іноземних інвестицій до ВВП.

На противагу цьому, чинні методи оцінювання ефективності міжнародного політичного співробітництва можна вважати неадекватними з ряду причин. По-перше, відсутні обґрунтовані методичні підходи до вимірювання глибини міжнародного політичного співробітництва. «Глибина політичного співробітництва визначається мірою згоди держави на обмеження її визнаного авторитету щодо формування і/або застосування політики вільно від зовнішнього втручання або участі. Проблема вимірювання і дослідження глибини міжнародного співробітництва у сфері економічної політики залишається надмірно зосередженою на стадії економічної інтеграції» [6]. Однак, незалежно від класифікації міжнародного договору як угоди про вільну торгівлю (УВТ) або Митний Союз, наприклад, вона стає менше і менше корисною в якості непрямого показника глибини міжнародної політичної співпраці.

З іншої точки зору, багатьма дослідниками було встановлено лише той факт, чи були відповідні умови зафіксовані у формі міжнародної економічної угоди чи ні, але не зафіксовано змінної величини глибини таких зв'язків. На противагу цьому – широко відомий метод оцінки глибини міжнародного політичного співробітництва – показник залучення країни до процесів міжнародного політичного співробітництва АТ Kearney – суто обчислює

кількість підписаних Угод, а також бере до уваги членство в окремих міжнародних організаціях, незалежно від глибини співпраці, що стоїть за такими формальними домовленостями. Другою причиною недостатності нинішніх підходів до вимірювання рівня співпраці є той факт, що міжнародне співробітництво на рівні економічних політик, навіть якщо воно обмежено офіційними міжурядовими відносинами, підпадає під вплив великої кількості різноманітних інституцій, кожна з яких використовує широкий спектр інструментів.

Саме з цих причин, міжкраїнові кількісні дослідження з питань міжнародної співпраці на рівні економічної політики часто зосереджуються на аналізі регіональних торговельних угод (РТУ), кількість яких постійно зростає. Як зазначає Солонінко К.С., «регіональні торговельні угоди, ймовірно, є найбільш важливим механізмом міжнародної співпраці у сфері економічної політики, функціонуючи як координаційний та захисний механізм в широкому діапазоні політик. Пізніші РТУ, як правило, виходять далеко за рамки питань торгівлі, включаючи ряд положень, що стосуються таких питань, як інвестиції, конкуренція, внутрішнє регулювання, що виправдує їх застосування в якості джерел інформації про глибину економічного співробітництва між країнами, що підписали угоду» [7, с. 300].

Як відомо, інтеграція поділяється на дві категорії. Горизонтальна інтеграція має місце, коли дві країни погоджуються об'єднати свої національні юрисдикції у певній сфері політики. З іншого боку, вертикальна інтеграція виникає, коли державні юрисдикції співпрацюють з метою створення об'єднання, яке має наднаціональні повноваження, що виражаються в тій чи іншій формі, таким чином, держави делегують певний обсяг повноважень міжнародній організації. В свою чергу, вертикальна інтеграція складається з аналітично відмінних підкатегорій, в залежності від характеру – координація між національними та наднаціональними юрисдикціями. Наприклад, за

міжнародної кооперації у сфері конкурентної політики, вертикальна інтеграція може включати в себе конкурентну юрисдикцію між двома рівнями управління, або ж передбачати виключну юрисдикцію на наднаціональному рівні.

До більш конкретних зобов'язань щодо політики, які відображають зростаючий вплив на державну автономію, відносяться:

- зобов'язання щодо введення у дію існуючого внутрішнього законодавства (наприклад, в країнах-членах НАФТА);

- зобов'язання утримуватися від певних заходів, таких як загальні заборони та використання нетарифних торговельних бар'єрів, що закріплені у Статті XI угоди СОТ;

- міжнародні інструменти, які мають обов'язкову юридичну силу та потребують затвердження та дотримання конкретної політики, такі як зобов'язання в рамках МВФ, що містяться в статті VIII(2)(а) Статуту, щодо зняття валютних обмежень з операцій поточного рахунку;

- зобов'язання країн-учасниць Світової організації торгівлі або регіональних торговельних угод стосовно зв'язування тарифів на певному (максимальному) рівні;

- положення угод, згідно яких надання фінансової допомоги обумовлюється проведенням певної політики країнами-членами, що отримують таку допомогу (як приклад, можна навести надання кредитів Міжнародним валютним фондом, Світовим Банком та Регіональними багатосторонніми банками розвитку).

Згідно з дослідженнями вчених, можна виділити дев'ять визначальних чинників міжнародної кооперації у сфері економічної політики. До них відносяться: «економічна інтеграція; міркування стосовно безпеки та міжнародної політики; внутрішні політичні фактори; внутрішні ментальні фактори; стратегічні торги між державами; географічне розміщення;

регуляторна конкуренція; розповсюдження елітарних норм; драйвери на рівні системи» [8].

Якщо спершу розглядати економічну інтеграцію, то варто зазначити, що вона визначає два способи взаємодії між міжнародною економічною інтеграцією та міжнародною політичною кооперацією. Законодавці перш за все концентрують свою увагу на очікуваному впливі політичної кооперації на економічну інтеграцію. Наприклад, аналіз політики стосовно членства в РТУ, або стосовно міжнародної регуляторної інтеграції зазвичай зосереджений на можливостях підвищити рівень торгівлі та економічних обмінів за рахунок таких угод. Деякі емпіричні дослідження в даній сфері, зокрема вчених Е. Доруччі, С. Фірпо, М. Фратчерата М. Монджеллі, наводять «обґрунтування впливу політичної кооперації на економічну інтеграцію» [9].

З іншого боку, можливою є також ситуація, за якої економічна інтеграція створює попит на посилення економічної кооперації. Це узгоджується із поглядами Р. Лоуренса, який зазначав таке: «Зона вільної торгівлі може також бути ендегенною змінною – тобто скоріше відповіддю на, аніж причиною зростання торговельних потоків...Очевидно, що держави схиляються до формування зон вільної торгівлі, оскільки вигоди від їх створення переважають витрати» [10].

Е. Менсфільд, Г. Мілнер та Б. Розендорфф, в свою чергу, доводять, що зростання економічного обміну між країнами сприяє внутрішній політичній підтримці міжнародних угод, які передбачають подальше поглиблення інтеграції та забезпечують захист приватних інтересів від опортуністської поведінки іноземних урядів [11].

Після досягнення певного рівня економічної інтеграції, пов'язаного з усуненням митних бар'єрів, таких як тарифи та квоти, на передній план виходять перешкоди до торгівлі, пов'язані з відмінностями у "немитних" політиках, внаслідок чого зростає попит на поглиблення інтеграції. Д. Болдвін

дещо поетично порівнює даний процес із «осушенням болота, коли при спадінні рівня води стають помітними усі підводні камені нетарифних бар'єрів, які потрібно усунути» [12].

М. Калер стверджує, що «держави можуть спрямувати свою обмежувальну політику в інше русло, наприклад, використовувати нетарифні бар'єри через зростання обмежень у використанні тарифних бар'єрів» [13]. Дж.-П. Тратчман описав дане явище як «...перший закон торговельної динаміки: закон збереження захисту...Таким чином, внутрішнє регулювання може стати наступною лінією оборони» [14].

Інший вторинний ефект, за Е. Хаасом, виникає, коли ефекти від проведення попередніх інтеграційних заходів підвищують привабливість подальшої інтеграції – наприклад, створення монетарного союзу може спонукати до певного рівня зближення фіскальних політик [15].

Поглиблення економічної інтеграції, яке проявляється у нарощенні обсягів залучених ПП, активізації міжгалузевої торгівлі, посилення присутності ТНК на ринку країн, також може призводити до посилення нетарифних торговельних обмежень та збільшення заходів транснаціональної антиконкурентної діяльності. У зв'язку з цим, через деякий час може змінитися розподіл ролей економічної та юрисдикційної підсистем інтеграційного процесу, оскільки спостерігається ефект їх взаємообумовленості. Так, на найнижчих рівнях (де основна увага приділяється усуненню прикордонних бар'єрів) юрисдикційна інтеграція сприяє виникненню економічної інтеграції, однак на певному етапі поглиблення юрисдикційної інтеграції може сприяти подальшій економічній інтеграції.

Таке твердження суперечить двом альтернативним гіпотезам щодо взаємозв'язку між економічною інтеграцією та політичною кооперацією. Дж. Сміт висуває припущення, що глибина очікуваної економічної інтеграції визначає рішення країн щодо поглиблення – більшої легалізації – механізмів

вирішення суперечок в рамках РТУ [16], втім, він не використовував оцінку фактичної економічної інтеграції.

По-друге, М. Калер припустив існування нелінійної залежності між рівнем економічної інтеграції та ступенем централізації установ. За слабкої економічної інтеграції та нестачі інформації стосовно державних цілей, необхідні суттєві зусилля у зборі інформації до тих пір, поки не будуть сформовані більш потужні та централізовані установи [17]. Втім, вигоди від міжнародної кооперації у сфері економічної політики (табл.1.2), теж мають свою ціну.

Таблиця 1.2

**Потенційні економічні вигоди від міжнародної кооперації у сфері
економічної політики**

Вигода	Зміст вигоди
Економія трансакційних витрат	Наприклад, сприяння торгівлі (співпраця між митними органами) може скоротити витрати для експортерів на переміщення товарів через кордон; регуляторна кооперація може скоротити витрати внаслідок зменшення необхідності у багаторазовому тестуванні та сертифікації продукції.
Економія від масштабу	Взаємне визнання та/або гармонізація можуть підвищити економію від масштабу шляхом розширення виробництва продукції через зникнення потреби у диференціації продукції для різних національних ринків.
Гарантії щодо певних активів	ПП є уразливими до ризику втрат внаслідок непослідовних дій урядів країн інвестування, через що виникає попит на механізми обмеження таких дій урядів країн, що приймають, наприклад, Двосторонні інвестиційні угоди, механізми регулювання інвестицій, конкуренції, вирішення суперечок в рамках РТУ. Вважається, що фірми мають обмежені можливості щодо управління такими ризиками іншими методами, такими як страхування та хеджування.
Зменшення політичних ризиків	Шляхом збільшення прозорості та прогнозованості загального політичного клімату в країнах-партнерах, наприклад, через встановлення механізмів нагляду, включаючи регіональні установи, політична кооперація підвищує очікувану прибутковість майбутніх інвестицій в експортний потенціал та ПП.
Страхування торгівлі	Шляхом створення безпечнішого “регіонального” ринку, політична кооперація зменшує втрати, які могли б виникнути, якби експортери були витісненими з ширших експортних ринків, наприклад, унаслідок торговельної війни між ворогуючими торговельними блоками. З цього випливає, що менші країни шукатимуть гарантій через співробітництво з більшими країнами, а не з малими.

Продовження таблиці 1.2

Зменшення нестабільності бізнес-циклів	В залежності від ступеня асинхронності бізнес-циклів регіональних економік, посилення регіональної інтеграції, що супроводжується більшою політичною кооперацією, може допомогти скоротити волатильність попиту.
Зростання конкурентці на внутрішніх ринках	Зниження вхідних бар'єрів внаслідок кооперативної лібералізації та регуляторної кооперації, наприклад, стосовно впровадження конкурентної політики щодо підприємств, які здійснюють свою діяльність на багатьох національних ринках, може призвести до створення цінових, якісних вигод та вигод від розширення асортименту для національних споживачів.
Зниження витрат на постачання суспільних благ	Міжнародна економічна інтеграція розглядається в контексті зростання кількості питань стосовно політики, які знаходяться поза межами ефективного контролю з боку окремих держав, та вимог з боку приватного сектору до держав щодо зниження ними витрат при здійсненні своєї діяльності шляхом делегування виробництва певних суспільних благ наднаціональним установам (відповідно до теорії фіскального федералізму). З огляду на зростання мобільності факторів виробництва, держави визнають, що система оподаткування повинна бути конкурентоздатною у сфері залучення фінансового та людського капіталу.
Сприяння блокування національних політичних реформ та	Юрисдикційна інтеграція передбачає створення механізму, який дозволяє державам дотримуватися зобов'язань стосовно як національних, так і міжнародних інтересів з огляду на низку немитних інструментів політики, які можуть перешкоджати торгівлі та економічній інтеграції. Спроби уникнути виконання односторонніх зобов'язань, наприклад, шляхом консультативних поправок, або заснування незалежних установ, можуть виявитися менш ефективними та реальними частково через високі витрати на вихід з РТУ.

Джерело: складено за [18, с. 156]

Наприклад, залежно від рівня розвитку політичного співробітництва, міжнародні угоди можуть обмежувати можливості держав використовувати інструменти політики, які найбільше підходять з огляду на особливості економічного розвитку їхньої країни, або змінювати свою політику у разі зміни обставин. Вони також збільшують ризики, які виникають внаслідок заміни країнами-партнерами тарифних обмежень негласними протекціоністськими заходами у формі внутрішнього регулювання або заміни державного захисту приватними обмеженнями.

Також часто виникають адаптаційні витрати для певних категорій осіб,

таких як працівники та власники підприємств, які опинилися в умовах зростаючої конкуренції, а також втрати державами тарифних доходів, що призводить до виникнення національного спротиву міжнародній політичній кооперації. Більше того, міжнародні угоди, які обмежують автономію національних органів влади, можуть підірвати ідеї політичної легітимності унаслідок послаблення взаємозв'язку між громадянами та особами, які виробляють та/або імплементують політику.

До основних аргументів доцільності участі країни в економічній інтеграції відносяться наступні.

По-перше, очікувані економічні вигоди – які часто (але необов'язково) покривають понесені витрати (незалежно від фактичної сплати компенсації) є потенційним джерелом підтримки з боку електорату. Очікуваний успіх уряду в керуванні економікою та забезпеченні економічного розвитку підвищує його шанси на переобрання. Поява проблем, пов'язаних із неспроможністю керівництва держави впливати на економічне зростання, свідчить про необхідність вживання відповідних заходів для посилення політичного впливу. Вважається, що показники економічного розвитку країни істотно впливають на думку виборців, а значить – і на дії уряду.

По-друге, висуваючи вимогу до країн-партнерів щодо дотримання принципу еквівалентності торговельного обміну, держава може одночасно запроваджувати заходи щодо зменшення економічних витрат на лібералізацію (за рахунок відкриття експортних ринків в результаті скасування обмежень на імпорт), так і збільшити підтримку економічної лібералізації з боку вітчизняних експортерів.

По-третє, укладення міжнародних торговельних угод може послугувати сигналом для національних та іноземних підприємств того, що держава здійснюватиме ліберальну економічну політику. Даний сигнал, на переконання Р. Фернандес та Дж. Портес, обґрунтовується тим, що найбільші політичні

витрати при укладання РТУ здійснюються на початку [19]. До того ж, підписання міжнародної торговельної угоди зазвичай супроводжується наглядом за торговельною політикою кожної країни-члена з боку іноземних урядів або/та міжнародних організацій. Це, в свою чергу, покращує можливість урядів інформувати виборців про свої переконання щодо торговельної політики, знижуючи витрати на інформування електорату порівняно з односторонньою торговельною політикою, за якої можуть таємно здійснюватися протекціоністські заходи, які не набувають широкого міжнародного розголосу.

По-четверте, деякі характеристики міжнародних угод, такі як положення про здійснення нагляду, процедуру вирішення суперечок, конкурентну політику, зменшують ризик невиконання іншими державами своїх зобов'язань. Це, в свою чергу, зменшує політичний ризик держави від участі в угоді.

По-п'яте, уряди, які проводять ліберальну політику, зацікавлені в обмеженні дій майбутніх урядів, які будуть здійснювати протекціоністську політику.

1.3. Базові принципи співпраці країн з міжнародними організаціями

Міждержавні організації відіграють вагомую роль у регулюванні взаємовідносин між країнами, здійснюючи при цьому двоїстий вплив на формування відносин між ними. З одного боку, вони виступають інструментом врегулювання суперечок і конфліктів між учасниками та забезпечення кооперації в різних сферах життєдіяльності, а з іншого – є специфічними акторами міжнародних відносин і здійснюють вплив на процеси інтеграції та глобалізації. Упродовж останніх ста років кількість міждержавних організацій зросла з приблизно 30 до 400, а на початку XXI століття «існувало понад 250 міждержавних організацій, що розрізняються: за колом учасників (всесвітні, континентальні, регіональні); функціональним призначенням (загальної і

спеціальної компетенції); порядком вступу нових членів (відкриті та закриті); характером повноважень (засновані на традиційному приведенні до загального знаменника позицій країн-членів і такі, що мають елементи позанаціональності)» [20].

Незважаючи на те ще, кожна міжнародна організація є унікальною і функціонує в своїй сфері, яка не завжди напряму пов'язана з економікою, кожна з них впливає на економічну політику держав безпосередньо або опосередковано. Цей ефект посилюється неминучими наслідками поглиблення глобалізаційних тенденцій. На сьогодні кожна країна світу є учасницею міжнародних угод, меморандумів, конвенцій основною метою яких є створення та регулювання окремих галузей міжнародного співробітництва і, які в свою чергу виконують функцію координаторів міжнародного співробітництва.

Зростаючі обороти економічного обміну, при активній участі більшості держав світу в міжнародних відносинах, провокує посилення впливу міжнародних організацій на внутрішню політику країн. Існуючий розвиток міжнародного співробітництва включає в себе наслідки міжнародної економічної та політичної інтеграції. Сучасний вектор розвитку міжнародного співробітництва націлений на отримання максимального ефекту від міжнародної економічної інтеграції. Тому основна увага приділяється процесам гармонізації різних видів національної економічної політики кожного суб'єкта міжнародних відносин.

Ключова увага, в цьому процесі, зосереджена на напрацюванні єдиних заходів реалізації політики в різних сферах економіки. Вчені звертають увагу на те, «що вектор поглиблення інтеграційних процесів в світі з одного боку створює умови для прискореного інтегрування країн що розвиваються в окремі галузі світового господарства, а з іншого ставить такі країни в жорстку фінансову залежність, оскільки задля отримання переваг від участі в

міжнародному співробітництві більшості країн необхідно залучати додаткове фінансування» [21].

Найважливішим всесвітнім об'єднанням є Організація Об'єднаних Націй (ООН), вплив якої на сучасні міжнародні відносини визначається основними факторами: «ООН є представницьким форумом для дискусій між державами з актуальних проблем міжнародного розвитку; Статут ООН є фундаментом сучасного міжнародного права, своєрідний загальновизнаний кодекс поведінки держав та їх взаємин на сучасному етапі; ООН важливий механізм міжнародної нормотворчості, займає особливе місце серед інших організацій – джерел міжнародного права» [22].

ООН вважається ключовим актором міжнародного співробітництва на сучасному етапі розвитку світового співтовариства, оскільки «масштабність цієї структури формує базис її впливовості, а система ООН унікальна, до неї відносяться більше 30 пов'язаних організацій, при цьому спеціалізовані структури являють собою незалежні міжнародні організації» [21].

Декларація Генеральної Асамблеї ООН у 1970 р. було закріплено принципи побудови відносин між дружніми державами, до яких відносяться: «суверенна рівноправність членів організації; сумлінне виконання обов'язків, передбачених статутом; вирішення міжнародних спорів мирними засобами; заборона погрози силою та її застосування; невтручання у внутрішні справи країн; спільна взаємодопомога членів організацій системи ООН» [23, с. 33].

Система ООН може належним чином функціонувати лише за умови дотримання принципу рівності та самовизначення націй та у правовому режимі всебічної співпраці між державами. Міжнародно-правовий обов'язок співпрацювати за параметрами окремої норми міжнародного права проявляється у цілісній формі: «Держави зобов'язані, незалежно від відмінностей в їх політичних, економічних і соціальних системах, співпрацювати в різних областях міжнародних відносин з метою підтримання

міжнародного миру та безпеки і сприяння міжнародній економічній стабільності та прогресу, загальному добробуту народів і міжнародного співробітництва, вільного від дискримінації, заснованої на таких відмінностях» [24].

Для реалізації зазначеного принципу співпраці країн у Декларації сформульовано низку заходів:

а) «держави співпрацюють з іншими державами у справі підтримання міжнародного миру та безпеки»;

б) «держави співпрацюють у встановленні загальної поваги і дотримання прав людини та основних свобод для всіх і в ліквідації всіх форм расової дискримінації і всіх форм релігійної нетерпимості»;

с) «держави здійснюють свої міжнародні відносини в економічній, соціальній, культурній, технічній та торгової областях відповідно до принципів суверенної рівності і невтручання»;

д) «держави - члени Організації Об'єднаних Націй зобов'язані у співпраці з Організацією Об'єднаних Націй приймати спільні та індивідуальні заходи, передбачені відповідними положеннями Статуту» [24].

Не зважаючи на широкий спектр завдань і функцій, які належать до компетенції ООН, на початку XXI ст. діяльність цієї організації є занадто забюрократизованою, а інституційні механізми, сформовані у середині минулого століття не завжди спрацьовують ефективно.

«В умовах численних конфліктів, зростаючої політичної напруги, коронавірусної пандемії та економічних складнощів, голоду й бідності з'являється дедалі більше запитань щодо ефективності і, головне, актуальності ролі організації» [25]. У зв'язку з цим багато фахівців критикують результати роботи ООН та наголошують на необхідності її реформування. Зокрема, Куса І. дав коментар Радіо Свобода, в якому зазначив, що: «найбільш ефективною ООН є в гуманітарних питаннях та діяльності, що пов'язана з моніторингом,

статистичними розрахунками, продовольчою безпекою тощо. В таких питаннях, як охорона здоров'я, ООН стала пасивною, ... а найменш ефективними є питання, пов'язані із безпекою» [Там само].

Разом з тим, ООН здійснює істотний вплив на формування національної економічної політики кожної держави-учасниці через форми та встановлені принципи їх співпраці з групою спеціалізованих організацій ООН, які використовують набір інструментів кредитування, котрі, водночас із фінансовим забезпеченням економічного розвитку країн, узалежнюють уряди від виконання низки економічних та інституційних вимог цих організацій.

Міжнародний Валютний Фонд, як спеціалізована установа ООН є одним з основних інструментів впливу на формування економічної політики держав учасниць. «Завдання організації полягає в забезпеченні стабільності міжнародної валютно-фінансової системи, системи обмінних курсів і міжнародних розрахунків, яка дозволяє країнам (і їх громадянам) вести операції один з одним. При цьому, МВФ проводить безперервний нагляд за економікою. Для підтримки стабільності і запобігання кризам в міжнародній валютно-фінансовій системі МВФ спостерігає за економічною політикою країн і економічними і фінансовими змінами в країнах, регіонах і світі за допомогою офіційної системи, відомої як нагляд» [26]. Міжнародний валютний фонд «заохочує заходи політики, що сприяють економічній стабільності, що зменшують вразливість по відношенню до економічних і фінансових криз і підвищують рівень життя» [27]. Структури групи Всесвітнього Банку також виступають активними впливовими гравцями формування та реалізації економічної політики на глобальному та регіональному рівнях. Ця інституція виконує роль «платформи для унікального співробітництва п'яти установ, які займаються розробкою сталих рішень завдань скорочення бідності і забезпечення загального добробуту» [28].

Світовий Банк співпрацює не лише з урядами країн, а і з приватним сектором. З цією метою в його структурі створені окремі організації, які реалізують спеціальні цілі. Зокрема, співпрацю з урядами країн, що розвиваються, здійснює Міжнародний Банк Реконструкції та Розвитку (МБРР) [29], а з урядами найбідніших країн світу співпрацює Міжнародна агенція з розвитку (МАР) [30]. Інструментами впливу на процес формування та реалізації економічної політики таких країн є: фінансування; надання рекомендацій з питань політики країни; надання технічної підтримки урядам; допомога країнам з середнім та низьким рівнем доходів.

Вплив міжнародних організацій на будь-які дві країни та їх економічні відносини може бути як прямим, так і непрямим. Непрямий вплив яскраво простежується у формуванні умов торговельних відносин між країнами. Це робиться шляхом впливу на економічну та політичну стабільність, сприяючи прискоренню відносин у рамках ринкових трансформацій, обумовлюючи отримання фінансової допомоги або повноправного членства у відповідності з виконанням багатьох умов.

Будь-які зміни, у тому числі й запровадження демократичної системи та зміцнення ринкової економіки, сприяють прискоренню економічного розвитку, що пов'язано зі збільшенням як виробництва, так і рівня життя населення. Поліпшення соціально-економічних умов у країні сприяє розвитку зовнішньої торгівлі, як збільшенню імпорту, так і експорту. У випадку нарощення імпорту може спостерігатися збільшення попиту населення на інвестиційну продукцію з боку підприємств та споживчих товарів. Збільшення обсягів експорту переважно є результатом насичення внутрішнього ринку при одночасному розширенні виробництва товару.

Отже, ключовим аспектом економічного розвитку країн є доступ до міжнародної торгівлі. Основні етапи цієї діяльності регулюються Світовою організацією торгівлі, як організацією глобального типу. СОТ є єдиною

глобальною міжнародною організацією яка працює з правилами ведення міжнародної торгівлі. Нормативною основою її діяльності виступають міжнародні угоди підписані і ратифіковані урядами країн, тобто основним принципом взаємодії в рамках СОТ є проведення двосторонніх переговорів між країнами-учасниками щодо взаємного спрощення доступу до ринків товарів та послуг.

Організація «не тільки встановлює правила міжнародного торгового співробітництва, але і працює як форум з питань проведення переговорів щодо торгових умов між країнами учасниками, при цьому СОТ намагається підтримувати інтереси країн, що розвиваються» [31]. Водночас, в процесі переговорів кожна країна прагне забезпечити реалізацію власних інтересів та захистити національних виробників товарів та послуг, а тому переговорний процес характеризується складністю та довготривалістю.

СОТ для регулювання торговельних відносин між країнами встановлено такі принципи: «торгівля без дискримінації, тобто взаємне надання режиму найбільшого сприяння у торгівлі і взаємне надання національного режиму товарам і послугам іноземного походження; регулювання торгівлі переважно тарифними методами; відмова від використання кількісних і інших обмежень; транспарентність торговельної політики; врегулювання торговельних суперечок шляхом консультацій, переговорів і т. д.» [32].

Основним принципом співробітництва країн в межах СОТ є принцип недискримінації в торгівлі, який передбачає надання режиму найбільшого сприяння виконання експортних, імпорتنих і транзитних операцій, а також недопущення перевищення рівня пов'язаних з ними мит і зборів для національних та іноземних товаровиробників. Це «означає реалізацію недискримінаційного підходу до імпорتنих і вітчизняних товарів у тому, що стосується встановлення внутрішніх податків і зборів» [33]. Таким чином, можемо виділити дві складові принципу недискримінації: (1) режим

найбільшого сприяння, який полегшує доступ національних виробників до зовнішніх ринків; (2) національний режим, що є важливим з точки зору доступу іноземних товарів на національний ринок країни-учасниці СОТ.

Лібералізація торгівлі, яка поглиблюється зусиллями глобальних міжнародних організацій, на державному рівні призвела до корегування економічної політики відповідно до умов міжнародного співробітництва, також спровокувала формування нової сфери – регулювання відносин в питаннях міжнародної інтелектуальної власності. Розвиток цієї галузі пов'язаний з загальними глобалізаційними тенденціями, швидкими темпами науково-технічного обміну, розширенням торгівельних зв'язків, зростанням впливовості міжнародних інвесторів. Всесвітня Організація Інтелектуальної Власності (ВОІВ) виконує функції регулятора відносин в сфері інтелектуальної власності. І, хоча напряду діяльність цієї організації не впливає на економічну політику країн світу, участь в цій структурі дає країні можливості якісно реалізовувати економічну політику. ВОІВ функціонує як «структура ООН, що знаходиться на самофінансуванні, діяльність якої полягає і роботі спеціалізованого форуму з питань інтелектуальної власності, послуг, політики, інформації та кооперації [34].

За даними Єдиного державного реєстру міжнародних організацій, станом на 1 січня 2019 року, Україна набула є дійсним учасником в 81 міжнародній організації [35], статус, функції і призначення яких є різними: від глобальних до регіональних, від загальнополітичних до профільних зі специфічними функціями.

Фахівці ставлять під сумнів доцільність участі України у такій великій кількості міжнародних організацій, ставлячи питання: «чи потрібно Україні членство в стількох організаціях, зважаючи, що внески щорічно загалом сягають кількох десятків тисяч доларів США; чи Україна максимально використовує можливості, що відкриває членство в тих чи інших міжнародних

інституціях з точки зору ефективності та результативності; чи виходить наша країна з позицій власних національних інтересів, беручи участь у формуванні порядку денного міжнародних організацій; які організації можуть стати локомотивом при виході зі складної економічної кризи, в якій опинилася Україна» [36].

Процес участі країни в міжнародній організації базується на підписанні та ратифікації спеціальної угоди. Як і будь яка інша, угода про міжнародне співробітництва окреслює коло прав та обов'язків кожної сторони, яка її підписує. А з урахуванням принципу пріоритетності міжнародного права над національним, зобов'язання, що обумовлюються цими нормативно-правовими актами, здебільшого, спрямовані на контроль за впровадженою економічною політикою в державі у відповідності до цілей певних міжнародних організацій.

У глобалізованому світі основними чинниками формування і реалізації національної економічної політики стають зобов'язання уряду країни перед міжнародним інституційним середовищем. Окремим важелем виступають фінансові інструменти, які з одного боку спрямовані на допомогу країнам, що розвиваються, або опинились в скрутному становищі, а з іншого - створюють нові зобов'язання щодо повернення отриманих для розвитку фінансових ресурсів. Процес узгодження сум фінансової допомоги включає в себе етапи обговорення відповідних завдань уряду, які, на думку представників міжнародної організації, необхідно реалізувати в економічній та політичній сферах країни, що отримує допомогу, з метою її прискореного розвитку і досягнення нею фінансової стабільності. Ці умови і є ключовими при обранні вектору подальшого розвитку економічної політики в країні, та визначенні інструментів, необхідних для її реалізації.

Таким чином, досягнення міжнародними організаціями поставлених перед ними цілей обумовило існуючу ситуацію співробітництва в світі, яка характеризується зосередженням в компетенції міжнародних організацій

інструментів впливу на економічну політику на національному та глобальному рівнях. Об'єднуючи країни з різним економічним, технічним і науковим потенціалом, та надаючи фінансову допомогу тим країнам, які її потребують, міжнародні інституції отримують важливий ресурс поглиблення світових інтеграційних процесів.

Висновки до розділу

1. Основою економічної єдності країн у світовому господарстві є зміцнення їх міжнародної взаємодії та посилення структурної взаємозалежності. Процеси глобалізації та інтеграції є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими, що актуалізує застосування оптимальних форм співробітництва між країнами, створення відповідних національних та міжнародних інститутів та гармонізації механізмів забезпечення інтеграційних процесів на глобальному рівні. Вагомого значення набуває адекватний вибір інтеграційної стратегії відповідно до пріоритетів розвитку національних економік з урахуванням критеріїв економічної безпеки.

2. В умовах глобалізації країни взаємодіють із зовнішнім середовищем, що супроводжується не лише розширенням можливостей реалізації внутрішнього потенціалу, але й впливом загроз геополітичного, економічного, екологічного та іншого характеру. Тому, засобом протидії впливу загроз зовнішнього середовища є інтеграція країни у світовий економічний простір через співпрацю з міжнародними організаціями. Країна, яка бере участь у процесах економічної інтеграції отримує не лише економічні, а й політичні вигоди у зв'язку із зростаючої підтримкою громадян дій уряду, які забезпечують відчутні економічні зміни.

3. Міжнародні організації, незалежно від їх характеру та спеціалізації, виконують роль повноцінних суб'єктів міжнародних відносин, зокрема

глобальних інтеграційних економічних процесів. Сформоване інституційне середовище визначає чіткі принципи та основні засади щодо проведення заходів налагодження партнерства між всіма суб'єктами міжнародних відносин, і в той же час є ключовим арбітром цих відносин. При цьому, міжнародні організації, як суб'єкти міжнародних відносин і держави, які є учасниками міжнародних організацій, одночасно виступають як ініціаторами щодо визначення принципів співробітництва, так і бенефіціарами економіко-правового середовища, яке вони утворили за рахунок впровадження і дотримання встановлених принципів.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ЕКОНОМІЧНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ

2.1. Визначальні віхи співпраці України з основними міжнародними організаціями

Виведення України із складного фінансово-економічного становища, обумовленого низкою проблем економічного, політичного та інституційного характеру, можливо за умови одночасного запровадження жорстких реформ та ефективної співпраці з відповідними міжнародними фінансовими організаціями. При цьому, важливим є застосування такого формату співпраці з міжнародними інституціями, за якого будуть дотримані національні інтереси нашої країни. Реалізація дієвих політичних рішень разом із активним використанням переваг участі у міжнародних організаціях може забезпечити не лише вихід економіки з кризової ситуації, як ефект короткострокового періоду, а й зміцнити позиції в геополітичному просторі з подальшим посиленням впливу в регіоні Центрально-Східної Європи та басейну Чорного моря у довгостроковій перспективі.

З огляду на істотні проблеми України у формуванні енергетичного балансу та необхідністю вирішення стратегічної проблеми забезпечення господарського комплексу енергоносіями, важливим є співробітництво нашої країни з Європейським Союзом в енергетичній сфері. Енергетичне співробітництво України і ЄС ніколи не було легким. Причинами цього є в першу чергу внутрішні особливості функціонування українського енергетичного сектору. Спочатку відбувся стрімкий перехід під вплив напівкримінальних фінансово-олігархічних груп з їх політичними ставлениками в вищих органах влади та непрозорими відносинами із Російською Федерацією. Остання здавна практикувала схеми використання не стільки енергозалежності

України, а в першу чергу непомірне бажання до збагачення українських псевдо-бізнесменів для стримування еволюційного розвитку українського енергетичного сектору за європейським зразком – заощадження енергоресурсів, покращення енергоефективності.

Україна стала учасником Енергетичного Співтовариства після «підписання Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства 24 вересня 2010 року в місті Скоп'є (Македонія) на щорічному засіданні Ради міністрів країн-учасниць» та його ратифікації Законом України «Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства» від 15.12.2010 № 2787-VI [37].

З цього моменту Україні було надано право брати участь у роботі Енергетичного Співтовариства. Вторинна нормативно-правова база розробляється відповідними міністерствами та відомствами, при цьому Національна комісія з регулювання енергетики (НКРЕ) відіграє одну з найважливіших ролей. Законопроекти базуються на директивах та нормативних актах ЄС у сфері енергетики.

Енергетичне співтовариство та Україна не ведуть спільної економічної діяльності. Однак ця організація надає підтримку у розробці нормативно-правової бази, оцінці відповідності вжитих заходів прийнятим документам та проведенні аналізу розвитку енергетичного сектору. Звіти та відгуки Енергетичного Співтовариства враховуються Європейською Комісією при розгляді фінансової та технічної допомоги Україні. Міжнародні фінансові установи та приватні інвестори приймаючи рішення про продовження співпраці з нашою країною беруть до уваги дані, опубліковані Енергетичним Співтовариством у щорічному звіті, про виконання зобов'язань України щодо проведення енергетичної реформи та реалізації її окремих напрямів за ключовими секторами економіки.

Енергетичне Співтовариство виступає одним з найбільш важливих консультативних органів для енергетичних компаній, які мають намір або працюють з українськими партнерами або в Україні. Відповідно, вони можуть звернутися до цієї організації з проханням про надання експертної допомоги в оцінці правомірності дій з огляду на зобов'язання України з адаптації європейських енергетичних аспис, а також мають право подати скаргу на протиправні з їх точки зору дії України.

З точки зору вирішення проблеми фінансування проектів розвитку важливою є співпраця України з Європейським банком реконструкції та розвитку. Україна стала членом Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) «відповідно до умов, викладених у постанові Ради Керуючих Європейського банку реконструкції та розвитку від 28 березня 1992 року № 21, та у зв'язку із виконанням всіх необхідних умов, які дозволяють виконувати свої зобов'язання відповідно до зазначених Угоди і постанови Ради Керуючих» [38]. ЄБРР є одним з найбільших інвесторів в економіку України, за підтримки якого реалізуються проекти в різних сферах економіки (харчова промисловість, нафто-газовий комплекс, транспорт і телекомунікація, сфера фінансів, сільське господарство, комунальна інфраструктура), що свідчить про комплексний характер інвестицій.

Крім того, Україна та ЄБРР розпочали реалізацію спільних проектів щодо впровадження енергозберігаючих технологій в енергоємних галузях економіки. Для нашої країни важливою є підтримка з боку ЄБРР проектів, які «сприятимуть розвитку муніципальної інфраструктури міст України, охороні навколишнього середовища та транспортної інфраструктури» [39].

Програми ЄБРР із кредитування мікро-, малих та середніх підприємств мають за мету забезпечення підприємств та підприємців дешевими коштами. Банк надає також підтримку проведенню реформ з метою покращення умов кредитування малих підприємств та підприємств, активно працює у напрямку

передачі новітніх технологій і методик кредитування та вдосконалення форм корпоративного управління.

За даними Міністерства фінансів України станом на жовтень 2019 р. «обсяг портфеля ЄБРР в Україні (загальна сума відкритих проектів) складає 3,86 млрд. євро, а операційні активи (фактично вибрані кошти за відкритими проектами) становлять 2,08 млрд. євро, а з 1992 року Банк вклав в українську економіку близько 14,6 млрд. євро, профінансувавши 450 проектів, з яких 75% цих інвестицій припадає на приватний сектор. При чому за січень-вересень 2019 р. ЄБРР інвестував в Україну понад 1 млн євро, що є рекордним за останні роки показником» [40].

Варто зауважити, що упродовж 2020 р., який був складний для економіки з приводу запровадження карантинних обмежень господарської активності, ЄБРР надав істотну фінансову підтримку Україні, вклавши в економіку 812 млн євро інвестицій. Зокрема, в межах цього фінансування було розпочато реалізацію «програми трансформації Державного агентства автомобільних доріг України та надано кредит у розмірі 450 млн. євро з метою розвитку національної дорожньої інфраструктури та підтримки реформи у сфері запобігання корупції» [41].

Разом з цим, розширенню співпраці України з ЄБРР, на думку фахівців, перешкоджає невирішеність проблем «необхідності подолання корупції на всіх рівнях, насамперед в сфері діяльності податкових та митних органів, та збільшення ефективності роботи судової системи» [36], розв'язання яких сприятиме збільшенню обсягів кредитування та кількості реалізовуваних проектів за підтримки цієї організації.

Чорноморський регіон завжди відігравав специфічну роль у зовнішній політиці України. Відповідно, співробітництво у рамках ГУАМ в контексті зовнішньої політики України можна розглядати як з точки зору окремого механізму взаємодії з країнами пострадянського простору, так і як частину

співробітництва у Чорноморському регіоні. Зокрема, Стратегія національної безпеки України серед «основних напрямів зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення національних інтересів та безпеки» як засоби зміцнення регіональної безпеки визначаються «стратегічне партнерство з Азербайджанською Республікою, Грузією, Литовською Республікою, Республікою Польща, Турецькою Республікою» та «прагматичні відносини з Республікою Білорусь та Республікою Молдова» [42].

ГУАМ - міжнародна регіональна організація, учасниками якої є Азербайджанська Республіка, Грузія, Республіка Молдова та Україна. На саміті Ради Європи у Страсбурзі 10 жовтня 1997 р. чотири країни заснували Консультативний форум ГУАМ. Узбекистан приєднався до союзу у квітні 1999 року, але вийшов з нього у 2005 році після кількох років пасивної участі. У 2006 р. Азербайджаном, Грузією, Молдовою та Україною створено «Організацію за демократію та економічний розвиток – ГУАМ, основними цілями якої є: утвердження демократичних цінностей; забезпечення верховенства права і поваги прав людини; забезпечення сталого розвитку; зміцнення міжнародної та регіональної безпеки та стабільності; поглиблення європейської інтеграції, а також розширення економічного та гуманітарного співробітництва; розвиток соціально-економічного, транспортного, енергетичного, науково-технічного та гуманітарного потенціалу Сторін» [43].

Договірно-правова база, яка сприяє економічному та енергетичному співробітництву у рамках ГУАМ, є достатньо розвиненою. Проте, на сьогодні в економічному співробітництві країн-членів ГУАМ спостерігається загальна тенденція фактичної відсутності взаємних інвестицій, а також концентрація лише на окремих сферах співробітництва, в першу чергу, це транспортна сфера, транспортування товарів, а також торгівля ресурсами та сільськогосподарськими виробами.

В межах ГУАМ ще у 2002 р. було підписано угоду про зону вільної торгівлі, яка набрала чинності з грудня 2003 р., проте практичне її втілення й досі не відбулося через відсутність відповідних інструментів забезпечення її функціонування, а «створення ЗВТ є безумовним пріоритетом в умовах кризи, яка триває в світовій економіці, та значного зниження показників товарообігу» [44].

Проте, активізація співпраці в межах ГУАМ та досягнення домовленостей щодо попереднього обміну інформацією про переміщення товарів через митний кордон держав-учасниць, взаємне визнання результатів проходження митних процедур стосовно товарів і транспортних засобів, використання блокчейн-технологій у процесі верифікації сертифікацій походження товарів, забезпечили позитивну динаміку зовнішньої торгівлі України в межах ГУАМ та сприяли зменшенню обсягів переміщення через кордон товарів поза митним контролем.

Водночас, позитивне сальдо зовнішньої торгівлі України з країнами-учасницями ГУАМ упродовж останніх років зменшується при зростанні обсягів імпорту з цих країн. Обсяги експорту з України до країн, що входять до ГУАМ, у 2019 р. збільшилися на 25% порівняно з 2015 р., а імпортовано було товарів у 5 разів більше. Частка країн-учасниць ГУАМ у загальних обсягах зовнішньої торгівлі України є надзвичайно низькою і не перевищує 2%. Фахівці звертають увагу, що «прогнози, що ЗВТ ГУАМ дозволить збільшити товарообіг між державами-учасницями до 12 млрд. дол. США у 2016 р. на практиці обернулися динамікою експортно-імпортних операцій біля позначки у 2 млрд дол. США у 2017-2019 рр.» [45]. Це свідчить про те, що співпраця України в межах об'єднання ГУАМ насправді не розглядається урядом як пріоритетна.

Україна є членом Організації Чорноморського економічного співробітництва з моменту започаткування цієї ініціативи у 1992 р. Наразі членами ОЧЕС є 12 країн. Зважаючи на різні, подекуди протилежні інтереси країн-членів, істотним досягненням організації є те, що вона до сих пір існує.

Але, в цілому, можна виділити сфери чорноморської співпраці, в яких регіональний підхід може бути продуктивним: енергетика, транспорт, екологія, риболовство, туризм. Є сфери, де домінує національний підхід, хоча могла би бути розвинена й регіональна співпраця (телекомунікації, наука та технології, освіта, сільське господарство, розвиток малого та середнього бізнесу, кризовий менеджмент та м'яка безпека) та ті, де переважає національний чи наднаціональний підходи, без значного регіонального потенціалу (економічний розвиток, торгівельна політика та регіональна зона вільної торгівлі).

Економічний потенціал Чорноморського регіону є значним, торгівельні відносини України з країнами Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) характеризується нерівномірною структурою, сировинним характером експорту та переважанням енергоносіїв в структурі імпорту України.

Слід підкреслити, що ОЧЕС не є дієвим інструментом багатосторонньої економічної співпраці. В абсолютній більшості випадків конкретні проекти і напрямки співпраці (наприклад, такі як енергетика) вирішуються або в рамках спеціалізованих організацій, або на двосторонній основі. Наприклад, ОЧЕС здебільшого уникає розгляду конкретних варіантів транспортування енергоносіїв, хоча й декларує бажаність нових проектів з виробництва та транспортування нафти та газу. Регіон Чорного моря є ареною конкуренції інтеграційних проектів, проте, важливою проблемою залишається брак фінансів на реалізацію спільних проектів, оскільки бюджет ОЧЕС не є значним.

Україна востаннє головувала в ОЧЕС упродовж другого півріччя 2017 р. та спрямовувала свою діяльність «як на підвищення ефективності та забезпечення поточної діяльності Організації, так і на реалізацію завдань і інтересів, пріоритетних для України, у першу чергу щодо розвитку економічного співробітництва в умовах безпекової кризи в регіоні, пов'язаної з російською агресією» [46].

Наявний досвід функціонування ОЧЕС за останні два десятиліття дозволяє стверджувати, що ця організація має невеликий шанс перетворитись на дієвий механізм міждержавної взаємодії в Чорноморському регіоні, певну форму регіоналізму. В кращому випадку вона буде продовжувати відігравати роль форуму для обміну думок та поширення “кращих практик” (bestpractices) в різноманітних сферах – від “доброго управління” до боротьби з організованою злочинністю. Стосовно позиції України в ОЧЕС, вона має узгоджуватись з загальними цілями української зовнішньої політики – а саме відстоювання територіальної цілісності України в умовах втрати Криму, міжнародною діяльністю, спрямованою на визнання дій Росії нелегітимними, звернення до міжнародних арбітражних інституцій тощо.

Реалізація стратегічної мети щодо налагодження співробітництва України зі Світовою організацією торгівлі (далі - СОТ) відбувалася поступово упродовж тривалих переговорів, які розпочалися у 1993 р. Україні у 2007 р. було надано статус країни з ринковою економікою, а у 2008 р. наша країна стала 152 повноправним членом цієї організації.

Одразу після набуття членства України в СОТ не спостерігалось різкої зміни торговельного та регуляторного режиму, оскільки значна частина змін була проведена в процесі тривалих переговорів щодо вступу. Перед вступом до СОТ Україна «ввела в дію Митний кодекс та Земельний кодекс, посилила захист прав інтелектуальної власності, привела систему державних закупівель у відповідність з принципами і нормами СОТ, також відбулися певні поступи у напрямку гармонізації систем стандартизації та сертифікації, санітарних та фітосанітарних заходів» [36].

У зв'язку з цим виділяють кілька основних етапів співпраці України зі СОТ: 1) 1993-2008 роки; 2) 2008-2012 роки; 3) 2012 – по теперішній час.

Процес приєднання (1993-2008 рр.) – характеризується налагодженням співробітництва з СОТ, участю в Робочій групі з питань розгляду заявки

України про вступ до СОТ, підписанням протоколу щодо вступу України до СОТ на засіданні Генеральної Ради СОТ 5 лютого 2008 року та його ратифікацією Верховною Радою України 10 квітня 2008 року.

Приведення національного законодавства у відповідність до положень угод СОТ та участь у роботі СОТ (2008-2012 рр.) – характеризується поступовою адаптацією української економіки до вимог СОТ, участю представників України в засіданнях комітетів та рад СОТ, а також проведенням переговорів в рамках СОТ.

Переговори з СОТ та активна участь в роботі її органів (2012 р. – теперішній час) – характеризується пропозицією України про перегляд її зобов'язань в рамках СОТ та активізацією участі в роботі комітетів та рад СОТ.

Членство в СОТ не тільки надає ряд переваг, які досягаються шляхом зниження бар'єрів в торгівлі, а й стимулює розвиток відносин на глобальному та регіональному рівнях. У випадку з Україною, наприклад, членство в СОТ було підґрунтям для початку офіційних переговорів з Європейським Союзом щодо створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі – частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Водночас, співпраця України з іншими країнами-членами СОТ супроводжується виникненням суперечок, які вирішуються у судовому порядку. З метою захисту національних інтересів на світових товарних ринках Україна загалом подала 8 позовів до Російської Федерації, Вірменії, Молдови, Австралії та Казахстану [47], серед яких оскарження норм щодо: імпорту залізничних вагонів та обладнання з Росії; транзиту через територію Росії; імпорту та внутрішньої торгівлі тютюновими виробами та алкогольними напоями з Вірменією; імпорту сталевих труб з Казахстаном та Киргизстаном.

Зауважимо, що вступ України до СОТ та процес первинної адаптації в багатосторонній торговельній системі відбувалися одночасно з формуванням передумов та розгортанням світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр.

Тому економіка нашої країни не відчула у повній мірі позитивні результати від приєднання до цієї організації. В умовах поглиблення фінансово-економічної кризи загострилися загрози, пов'язані з неефективною структурою зовнішньої торгівлі товарами, в якій переважає сировинна та низькотехнологічна продукція. Співпраця з СОТ не вирішила проблему залежності української економіки та експортно-імпортних операцій від кон'юктурних коливань на світових товарних ринках, а ще більше посилила сировинну орієнтацію експорту, що проявляється, зокрема, зростанням частки сировинної сільськогосподарської продукції, поряд із високою часткою металургійної продукції, та збереженням малої частки високотехнологічної продукції в загальних обсягах експорту України.

2.2. Пріоритети, етапність та програми кредитування України Міжнародним валютним фондом

На економічне становище окремих країн істотно впливають найважливіші учасники процесу глобалізації, включаючи міжнародні фінансові інституції. Завдяки застосуванню різноманітних фінансових інструментів ці організації стали ключовими гравцями у світовій економіці, неодноразово доводячи свою особливу роль у формуванні її нинішньої структури. Співпраця з Міжнародним валютним фондом (МВФ), Світовим банком та Міжнародним банком реконструкції і розвитку є важливою і для України, оскільки їхня допомога дозволяє вирішувати проблеми дефіциту платіжного балансу та недофінансування проектів розвитку в умовах економічної кризи.

Більшість країн, які беруть участь у інтеграційних процесах, налагоджують співпрацю з міжнародними фінансовими установами та намагаються максимально забезпечити відповідність такого співробітництва національним інтересам та отримання якнайбільшого позитивного ефекту.

Співпраця реалізується за допомогою різноманітних інструментів, серед яких варто виділити проекти соціально-економічного розвитку, інвестиційні проекти в різних сферах економіки, технічну допомогу урядам країн, цільові програми та кредитування.

Україна розпочала співпрацю з МВФ як повноправний член цієї організації у 1992 р. після прийняття Закону України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» [48]. Загалом, за весь час співпраці з МВФ (1992-2021 рр.) Україна отримала кредитів у розмірі 35 млрд дол. США, що перевищує суму позик, наданих за цей же період Світовим банком (затверджено фінансування в обсязі 12,83 млрд дол. США, з яких було отримано 9,6 млрд. дол. США [49]). Це свідчить про те, що МВФ є найбільшим кредитором України.

Про неоднозначний вплив співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями на розвиток національної економіки йдеться у дослідженнях вітчизняних вчених. Зокрема, серед позитивних ефектів співпраці України з МВФ виділяють такі, як «забезпечення макроекономічного зростання, стабілізація банківського сектору, фінансування імпорту, формування валютних резервів НБУ, підтримка стабільності національної валюти, обслуговування зовнішнього боргу», а до негативних – «загроза фінансовій безпеці держави, зростання зовнішнього боргу, неспроможність конкурентоздатності національної економіки, загроза суверенітету держави, прояви незадоволення в суспільстві під час проведення непопулярних реформ із боку уряду, підвищення пенсійного віку та комунальних послуг, замороження соціальних стандартів» [50, с. 159].

В умовах загострення проблеми недостатності внутрішніх фінансових ресурсів Україна потребує залучення зовнішнього фінансування для

продовження економічних реформ та розв'язання низки соціальних проблем. Проте, активна співпраця з міжнародними фінансовими установами призводить до нарощення зовнішнього боргу та зростання кредитної залежності нашої країни. У зв'язку з цим, експерти наголошують на проблемі неефективного використання коштів, які надаються Україні у вигляді кредитів МВФ. Це підсилює негативні наслідки співпраці України з МВФ, оскільки «невиконання умов Фонду, а також постійні політичні та економічні кризи в Україні призвели до критичного загострення дефіциту платіжного балансу, а повільне реформування як фінансово-економічних механізмів, так і соціально-економічних структурних реформ ще більше загостило цю ситуацію» [51, с. 52].

У періоді співпраці України з МВФ, який складає більше 26 років, вчені виділяють вісім етапів (табл. 2.1) залежно від особливостей та умов фінансування.

Таблиця 2.1

Етапи співробітництва України з МВФ упродовж 1994-2019 рр.

Етап	Роки	Програма кредитування	Сума кредиту
1	1994-1995	Програма системної трансформаційної позики	0,763 млрд дол.
2	1995-1998	Трирічна програма Stand-by	1,935 млрд дол.
3	1998-2002	Програма розширеного фінансування «Extended Fund Facility» (EFF)	1,59 млрд дол.
4	2002-2008	Попереджувальний Stand-by	0,61 млрд дол.
5	2008-2014	Нова програма співробітництва Stand-by	16,4 млрд дол.
6	2014-2017	Нова дворічна програма Stand-by	16,5 млрд дол.
7	2018	Нова 14-місячна програма Stand by	3,9 млрд дол.
8	2019-2020	Нова програма кредитування терміном на 3 роки замінена програмою Stand-by терміном на 18 місяців	5,0 млрд дол.

Джерело: складено за [52]

Перший етап (1994–1995 роки). Україна започаткувала співробітництво програмою системної трансформації позики на суму 0,763 млрд дол. Основною метою цієї програми було підтримати платіжний баланс України. В цей час спостерігалася незбалансованість зовнішніх платежів, а також грошова системи країни була досить нестабільною. І хоча результатом цієї програми стало збільшення експорту та часткове подолання інфляції, «незважаючи на ці позитивні зміни для України внаслідок проведення першої програми кредитування МВФ, економічна ситуація в країні й досі залишалася нестабільною, що й зумовило продовження і поглиблення співпраці з Фондом» [53, с. 199].

На другому етапі (1995–1998 рр.) Україна отримала кредити від МВФ на загальну суму 1,935 млрд. дол. США відповідно до програми Stand-by. Основною метою кредитування була підтримка та стабілізація курсу національної грошової одиниці, фінансування дефіциту платіжного балансу. У березні 1998 р. ця програма кредитування була зупинена через те, що «Україна не виконала ключових на той час вимог МВФ щодо дефіциту бюджету, а також темпів зростання грошової бази. Таким чином, Україна недоотримала досить значну суму кредиту, яка мала надійти» [54].

Третій етап співпраці (1998–2002 рр.) передбачав надання Україні кредиту в розмірі 2,6 млрд дол. США згідно програми розширеного фінансування «Extended Fund Facility» (EFF). Проте реально наша країна отримала 1,59 млрд дол., які було спрямовано на поповнення валютних резервів Національного банку України. Головною причиною того, що Україна отримала кредит не у повному обсязі, було виявлення фахівцями МВФ недостовірних даних у звітах НБУ про золотовалютні резерви за 1996–1998 роки. Не зважаючи на скорочення кредитування, на початку 2001 року в Україні «спостерігалось покращення основних макроекономічних показників, зокрема зростання ВВП, зниження

рівня інфляції, що також було зумовлено введенням у 1996 році нової національної грошової одиниці – гривні» [53; 55].

Четвертий етап (2002–2008 роки) передбачав співпрацю на безкредитній основі в межах річної програми «попереджувальний Stand-by». Ця програма була затверджена 29 березня 2004 року і давала би змогу Україні у разі виникнення проблеми з валютними резервами або з платіжним балансом країни отримати від МВФ зарезервованій кредит у розмірі 0,61 млрд дол., що дорівнювало 30% від квоти України. У період з 2005 до 2008 року співпраця України та МВФ була сконцентрована у сфері технічної допомоги [53, с. 201; 55].

Початок п'ятого етапу (2008–2014 роки) був ускладнений настанням світової фінансово-економічної кризи, яка істотно погіршила ситуацію на фінансовому ринку України. Цей етап характеризується активізацією співпраці України з МВФ, проте фінансування за двома програмами Stand-by було отримано не у повному обсязі. У 2008 р. керівництво Фонду ухвалило рішення про надання Україні відповідно до дворічної програми кредиту у розмірі 16,4 млрд. грн, в результаті чого було отримано три транші на 10,6 млрд. дол. Перший транш повністю надійшов до золотовалютних резервів Національного банку України, другий та третій транш – до державного бюджету України. Кредитування України у 2010 р. відбувалося за оновленою програмою Stand-by обсягом 15,1 млрд. дол. упродовж 2,5 років, що обумовило скасування дії попередньої угоди та відміну виплати залишкової суми траншів. В рамках фінансування за оновленою програмою в Україну надійшло два транші на суму 1,89 млрд. дол. та 1,5 млрд. дол. Переважна частина цієї суми (2 млрд. дол.) була спрямована на покриття дефіциту Державного бюджету, а наступні транші (на суму, що залишилася не виплаченою) Україна не отримала «через невиконання Урядом України умов співробітництва з МВФ» [56].

Шостий етап (2014–2017 роки) виокремлюється у зв'язку із змінами, що відбулися в Україні в результаті завершення Революції Гідності та приходом до влади нового уряду, який виконав усі визначені попередні умови співпраці з МВФ. Після цього керівництво Фонду ухвалило рішення про кредитування України в межах нової програми Stand-by на суму 16,5 млрд. дол. Таким чином, наша країна отримала лише два невеликі транші – 3,1 млрд. дол. та 1,3 млрд. дол. [56]. Це було зумовлено істотним відхиленням фактичних макроекономічних показників від запланованих програмою кредитування, що відбулося внаслідок загострення економічної та політичної кризи в Україні. В результаті цього МВФ у березні 2015 р. замінив програму Stand-by новою чотирирічною програмою «Механізм розширеного фінансування» EFF, а всі чотири транші, надані в межах цієї програми поповнили резерви Національного банку України.

На сьомому етапі, часові межі якого визначаються 2018 р., в результаті співпраці України з ЄС та Світовим банком було укладено угоду про кредитування нашої країни відповідно до нової програми Stand-by, що замінила попередню програму EFF і передбачала фінансування в розмірі 3,9 млрд грн. Основною метою надання підтримки було зниження рівня інфляції, реформування системи податкового адміністрування, а також модернізація фінансового та енергетичного секторів економіки. Таким чином, у грудні 2018 року був виділений транш за цією програмою у розмірі 1,38 млрд. дол. [56].

Восьмий етап охоплює період 2019-2020 рр., що характеризується погіршенням економічної ситуації не лише в Україні, а й у всьому світі внаслідок запровадження карантинних обмежень з метою протидії поширення пандемії COVID-19. Стрімка зміна фінансово-економічної ситуації в Україні та зростання негативних очікувань уряду та керівництва МВФ внаслідок підвищення ризиків, пов'язаних із масштабним «локдауном», обумовили застосування нових короткострокових кредитних інструментів Фонду. В

результаті цього грудня 2019 року нову трирічну програму кредитування загальним обсягом 5,5 млрд. дол., ухвалену в грудні 2019 р. було замінено «ною програмою Stand-by строком на 18 місяців та загальним обсягом 5 млрд дол. США» [49].

Основним завданням цієї Програми є підтримка макроекономічної та фінансової стабільності шляхом реалізації відповідних заходів щодо удосконалення фіскальної та монетарної політики, розвитку фінансового сектору, подолання енергетичних та корупційних ризиків. Перший транш Україна отримала у червні 2020 р. в обсязі 2,1 млрд. дол. США, які надійшли до державного бюджету [Там же].

За результатами аналізу змістовного наповнення етапів співробітництва України з МВФ можемо зробити висновок, що кредити цієї фінансової інституції переважно спрямовуються на стабілізацію курсу гривні по відношенню до основних вільноконвертованих валют через покриття дефіциту платіжного балансу та поповнення золотовалютних резервів. При цьому, вітчизняні науковці визначають як недолік кредитування Фондом економіки України той факт, що кошти не спрямовуються на «покращення економічного рівня населення: підвищення заробітних плат, пенсій, соціального забезпечення загалом» [57, с. 101].

З урахуванням вище наведеного, зазначимо, що навіть таке цільове призначення кредитів МВФ не вирішило б проблеми стабілізації економічної ситуації в довгостроковій перспективі, оскільки «вливання» цих коштів у соціальні програми означало би їх «проїдання» та істотне розпорошення між великою кількістю проектів, а програми економічного розвитку і надалі залишатимуться недофінансованими. Проте, не залежно від результатів використання кредитів МВФ (вкладення в соціальну сферу чи спрямування в державний бюджет), борг необхідно повертати з оплатою за користування цими

коштами. Тобто, якби кредити, хоча б частково, працювали на реалізацію економічних проектів розвитку, то результатом стало збільшення надходжень до державного бюджету, забезпечуючи ресурс для повернення кредиту і сплати відсотків. На практиці ж, кредити залучаються для забезпечення виплат по попередніх кредитах, що ускладнює фінансову ситуацію в Україні.

У зв'язку з цим розглянемо стан та динаміку показників взаємних розрахунків з МВФ: отримані кошти у вигляді кредитів, сплата основної суми боргу, виплата відсотків за користування кредитом (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка показників співпраці МВФ з Україною, млн СПЗ

Рік	Залучення від МВФ, млн СПЗ	Погашення основного боргу, млн СПЗ	Виплати процентів та комісій, млн СПЗ
2008	3000	215,6	8,6
2009	4000	57,3	87,4
2010	2250	0	157,7
2011	0	0	230
2012	0	2234,4	198
2013	0	3656,3	110,7
2014	2972,7	2390,6	38,6
2015	4728,1	968,8	106,3
2016	716,1	0	155,5
2017	734,1	628,8	220,4
2018	1000	1486,3	232,6
2019	0	628,8	121,2
2020	1500	788	236,2
2021	0	968,5	1150,2
Разом	20901	14023,4	3053,4

Джерело: складено за даними [58]

Як показано в таблиці 2.2, за період з 2008 р. по 2021 р. МВФ надав Україні кредитів на суму 20901 млн. спеціальних прав запозичень (СПЗ). Максимальна сума погашення основного боргу спостерігалася у 2013 р. і склала 3656,3 млн СПЗ. Найбільша сума відсотків за користування кредитами була сплачена у 2020 р. (236,2 млн. СПЗ), хоча згідно попередніх прогнозів

очікувалася сплата максимальних відсотків у 2019 р. (259,5 млн. СПЗ). Тобто, завдяки постійному діалогу між урядом України та керівництвом МВФ та з огляду на ускладнення економічної ситуації в світі у зв'язку із пандемією, Фонд скоригував свої попередні рішення і сума виплати відсотків у 2019 р. була зменшена у 2 рази порівняно із запланованою.

Загалом «Україна має повернути до 2036 року 8,06 млрд. СПЗ або близько 11,69 млрд дол. США, при чому у 2021 р. сума погашення складає 1,15 млрд СПЗ, або 1,67 млрд. дол., а у 2022 р. - 1,7 млрд СПЗ або 2,5 млрд. дол.» [59]. Проте, враховуючи непередбачуваність тенденцій економічного розвитку та майбутнього фінансового стану України, а також попередній досвід коригування керівництвом Фонду на користь нашої країни суми відсотків, що підлягають сплаті, запланована сума відсотків може змінитися.

Таким чином, співробітництво України з МВФ має дуальний характер. Позитивною стороною співпраці є отримання нашою країною фінансової допомоги у часи економічної кризи для вирішення проблем дефіцитного державного бюджету та наповнення золотовалютних резервів, що дозволяє створити своєрідну «подушку безпеки» і запобігти «обвалу» курсу національної грошової одиниці.

З іншого боку, негативні наслідки співпраці полягають у тому, що підписання кожної нової угоди про співпрацю та прийняття Фондом рішення про виділення чергового траншу супроводжується висуванням Україні низки вимог щодо реформування ключових секторів економіки та впровадження інституційних змін, які не завжди відповідають стратегічним пріоритетам розвитку нашої країни. Відповідно, невиконання цих вимог унеможливорює отримання кредитних коштів, на які розраховує уряд країни в кризовій ситуації. Крім того, у випадку отримання кредитування у запланованих обсягах, які можуть щоразу збільшуватися, призводить до зростання зовнішньої заборгованості країни, а відтак – і до посилення залежності від рішень

керівництва Фонду. Отже, значна роль у співпраці України з МВФ відводиться ефективній «фінансовій дипломатії», яку повинні здійснювати фахівці високого рівня з метою отримання кредитування в необхідних обсягах та узгодження вимог Фонду з національними інтересами країни.

2.3. Ефекти кредитування України міжнародними фінансовими інституціями

Одночасно із набуттям членства у Міжнародному валютному фонді Україна отримала можливість співпраці з міжнародними фінансовими організаціями Групи Світового банку, які надають підтримку країнам, що розвиваються. Доцільність співпраці України зі Світовим банком обумовлена тим, що організації, які входять до його структури, на відміну від МВФ, кредитують проекти, спрямовані на розвиток реального сектору економіки країн. Відповідно, співпраця з Міжнародним банком реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародною фінансовою корпорацією (МФК), Міжнародною агенцією розвитку (МАР) є перспективною з огляду на можливість реалізації структурних реформ в економіці за рахунок залучення кредитів на пільгових умовах.

Після Революції Гідності, починаючи з 2014 р., Світовий банк підтримує політику розвитку (DPL) в Україні через надання фінансування для 7-ми «інвестиційних проектів на суму 5,5 млрд. дол. США, які повинні сприяти підвищенню якості державних послуг та розвитку приватного сектору економіки» [49]. Україна отримала від Світового банку кредити на реалізацію низки багатосекторальних проектів розвитку: «з метою усунення структурних причин економічної кризи - DPL-1 обсягом 750 млн. дол. у 2014 р., DPL-2 обсягом 500 млн. дол. у 2015 р.; для фінансового сектору - DPL-1 обсягом 500 млн дол. у 2014 р. та DPL-2 обсягом 500 млн. дол. у 2015 р.» [49].

За даними Міністерства фінансів України, «станом на 1 вересня 2021 року на стадії реалізації знаходиться 13 інвестиційних проектів та 2 системних проекта на суму 3627,53 млн. дол. США, вибірка коштів позик за якими складає 2300,36 млн. дол. США (63,41% загальної суми позик)» [60]. Розподіл цих коштів за роками з урахуванням позик Міжнародного банку реконструкції та розвитку і Міжнародної фінансової корпорації показаний на рис. 2.1.

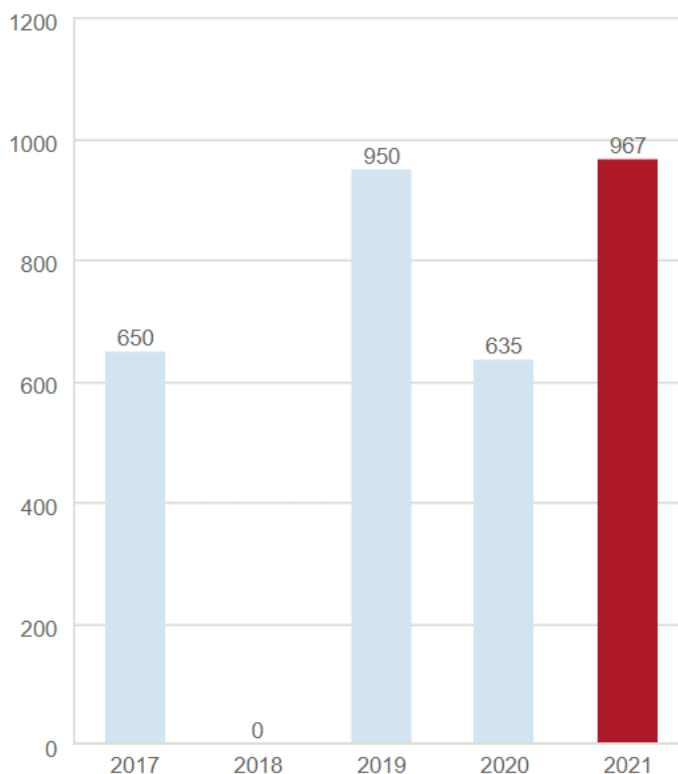

Рис. 2.1. Суми зобов'язань щодо кредитування України Світовим банком у 2017-2021 рр., млн. дол. США

Джерело: [61]

В даний час співпраця України зі Світовим банком здійснюється відповідно до «Концепції партнерства з Україною на 2017-2021 роки», цільовими напрямками реалізації якої визначені: «(1) краще урядування, протидія корупції та робота з населенням; (2) забезпечення функціонування ринків; (3) фінансова та фінансова стійкість і (4) ефективне, результативне та

інклюзивне надання послуг» [62]. Як бачимо з рисунку 2.2, реалізація цільового напрямку (1) щодо удосконалення інституційного середовища функціонування економічних суб'єктів визначає базові передумови для забезпечення виконання завдань за трьома іншими напрямами.

Рис. 2.2. Цільові напрями Концепції партнерства Світового банку з Україною на 2017-2021 роки

Джерело: побудовано за [62]

Як видно з рисунку 2.2, перша складова стратегії передбачає надання цілеспрямованої підтримки в розбудові основних інститутів і систем, що зміцнюють прозорість і відповідальність у державному секторі. Вона спрямована на розбудову інститутів у тих сферах, де Група Світового банку має порівняльні переваги та бачить можливості для себе, включаючи (1) зміцнення

управління державними фінансами із заохоченням прозорості та зменшення можливостей для хабарництва та (2) підтримку зусиль із протидії корупції та залучення громадян для посилення відповідальності. У цих сферах Група Світового банку співпрацює з Урядом, приватним сектором і громадянським суспільством, а також із іншими партнерами у сфері розвитку. Друга складова стратегії передбачає здійснення реформ за трьома цільовими напрямками з метою послаблення впливу бізнес-інтересів. Обидві складові цієї стратегії є важливими для усунення інституційних перешкод на шляху до зміцнення перспектив розвитку України та розблокування інвестицій із приватного сектору.

Загальні показники реалізації програми попередньої Стратегії партнерства з Україною в частині дієвості його допомоги в досягненні відповідних цілей країни, оцінюються фахівцями Світового банку як помірно успішні завдяки підтвердженням і вимірюваним поліпшенням у сфері державних послуг і державних фінансів (компонент I), а також результативності державної політики та економічної конкурентоспроможності (компонент II), яких було досягнуто завдяки заходам Групи Світового банку в умовах кардинальних політичних змін, через які пройшла країна. Згідно з загальними показниками, наведеними в таблиці 2.3, 12 із 20 результатів Стратегії партнерства з Україною (60%) оцінено як «досягнуті» або «в цілому досягнуті»; 5 результатів (20%) – як «частково досягнуті», а ще 2 результати (10%) – як «недосягнуті». Один із результатів одержав оцінку «не підтверджено».

Протягом періоду реалізації Стратегії партнерства з Україною у 2012-2016 рр. – у відповідь на докорінні зміни політичних і економічних умов – Група Світового банку реалізувала нову програму підтримки стратегії розвитку України з обсягом фінансування у 6,2 млрд. дол. США⁴ (при цьому обсяг фінансування з боку МБРР сягнув 4,8 млрд. дол. США, адміністратором яких був Світовий банк, а обсяг фінансування з Фонду чистих технологій (ФЧТ) –

148 млн. дол. США). МФК затвердила інвестиційні проекти з загальним обсягом довгострокового фінансування у 994,7 млн дол. США.

Крім згаданих вище інвестиційних операцій і Світовий банк, і МФК надали чималий пакет аналітичної та консультаційної допомоги, що сприяла досягненню цілей розвитку України. Найбільші частки інвестиційного портфеля Світового банку розміром у 3,1 млрд. дол. США припадали на енергетичну та видобувну галузь (40%) та на транспортну галузь (33%). На проекти у сфері містобудування та соціального захисту припало по 10% портфеля, а на сектор охорони здоров'я – 7%.

Таблиця 2.3

Оцінка результатів реалізації Стратегії партнерства Групи Світового Банку з Україною за 2012-2016 рр.

Компонент	Кількість результатів	Досягнуто	В цілому досягнуто	Досягнуто частково	Не досягнуто	Не підтверджено / Немає даних / Скасовано
І. Поліпшення державних послуг та державних фінансів: підтримка розбудови відносин з громадянами	9	4	1	2	1	1
ІІ. Підвищення політичної ефективності та економічної конкурентоспроможності: підтримка розбудови відносин з бізнесом	11	4	3	3	1	X
Результати, які було визначено на початку реалізації СПУ на 2012-2016 фінансовий рік	20 (100%)	8 (40%)	4 (20%)	5 (25%)	2 (10%)	1 (5%)

Джерело: [62].

Водночас, фахівці звертають увагу, що співпраця України з Світовим банком характеризується несвоєчасним використанням позичених коштів, в результаті чого за окремими проектами суми невикористаних коштів анулюються, тобто вітчизняні бенефіціари втрачають можливість їх використання. Зокрема, позика на 214,7 млн. дол. для реалізації першого проекту «Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей», розпочатого у 2015 р., станом на серпень 2019 р. була використана лише на 35% при тому, що проект завершувався у вересні 2020 р. [63]. Такий підхід до затягування робіт на перших етапах реалізації проекту і швидким використанням позики перед завершення терміну проекту є неефективним, оскільки призводить до низької якості виконання проектних рішень та анулювання частини позики через невикористання коштів згідно графіка реалізації проекту.

Упродовж 2014-2017 рр. основними причинами сповільнення реалізації проектів та виплати коштів за ними були наявність структурних перешкод у здійсненні закупівель, відсутність спроможних груп виконання проектів, звинувачення в корумпованості. При цьому, внаслідок поглиблення економічної кризи в Україні та необхідності проведення структурних реформ, відбулося стрімке збільшення інвестиційного портфелю у 2015 р., що додатково загостило проблеми з реалізацією проектів. Сім із восьми проектів, реалізація яких відбувалася в цей період, із загальним обсягом зобов'язань близько 1,8 млрд. дол. США було затверджено після зміни уряду у 2014 році. Розмір невиплачених зобов'язань становив станом на березень 2017 р. близько 2,05 млрд. дол. США [62].

Подібна проблема характерна також для періоду співробітництва України з Групою Світового банку у 2019-2021 рр., коли з чотирьох проектів, термін реалізації яких завершується у 2021 р., по двох проектах кошти вибрані не повністю (табл. 2.4). Зокрема, кошти для реалізації Проекту з підвищення ефективності в секторі централізованого теплопостачання станом на вересень

2021 р. використані на 74,6%. Зрозуміло, що за два місяці, які залишилися до завершення реалізації проекту, ефективно використати 25,4% загальної суми позики Банку бенефіціарам проекту буде складно. Відповідно, Світовим Банком було анульовано 177,0 млн. дол. США [64] через невиконання графіку робіт по цьому проекту.

Таблиця 2.4

**Використання позик Світового банку за окремими проектами в Україні
станом на 01.09.2021 р., млн. дол. США**

Назва позики	Сума позики	Розподіл позики за роками			Вибрано коштів, %	Планове завершення проекту
		2019	2020	2021		
1. Проект покращення автодоріг та безпеки руху	450,0	69,26	59,52	6,03	100	30.06.2021
2. Проект розвитку міської інфраструктури	277,1	32,04	26,91	17,74	46,0	31.10.2022
3. Проект з підвищення ефективності в секторі централізованого теплопостачання	155,0	27,6	35,27	13,85	74,6	30.10.2021
4. Проект з передачі електроенергії	270,0	36,51	52,1	18,27	50,6	29.06.2022
5. Проект «Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей»	214,73	54,34	58,1	4,19	88,3	31.03.2022
6. Проект розвитку дорожньої галузі	337,8	23,11	112,14	56,28	66,3	31.12.2021
7. Перша позика на політику розвитку в сфері економічного відновлення (системний проект)	350,0			350,0	100	30.06.2021
8. Проект доступу до термінового фінансування	150,0	24,75	16,40	16,06	59,2	31.03.2022

Джерело: складено за [64]

Така ж ситуація склалася і при реалізації Проекту розвитку дорожньої галузі, за яким вибрано 66,3% коштів позики Світового Банку, і який завершується у грудні 2021 р. За цим проектом було анульовано 222,0 млн дол.

США позики [64], що означає виконання робіт проекту не в повному обсязі, а відтак – не досягаються цілі проекту. За двома проектами, термін реалізації яких завершується у 2022 р., також виникли проблеми з використанням позики. З передбачених угодою коштів на фінансування Проекту розвитку міської інфраструктури було анульовано 22,9 млн. дол. США, а за Проектом з передачі електроенергії – 60 млн. дол. США [64].

Найбільшим кредитором України серед фінансових організацій Групи Світового банку є Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР). За інформацією Міністерства закордонних справ України, у 2021 р. за рахунок позикових коштів МБРР в Україні «реалізуються 12 проектів на суму 3093,04 млн. дол. США (11 інвестиційних та один системний проект). На даний час за цими проектами використано коштів на суму 722,22 млн. дол. США або 55,68% усієї суми позик» [49]. Крім цього, у 2020 р. розпочато реалізацію п'яти нових проектів, включаючи нову позику DPL, та фінансуються чотири великі проекти технічної допомоги Уряду в різних сферах життєдіяльності.

За підтримки Міжнародної фінансової корпорації (МФК) реалізуються дещо менші за обсягом фінансування проекти, а тому на початок 2021 р. їх кількість була більшою, порівняно з кількістю проектів, фінансованих МБРР. Так, у 2021 р. «активний портфель МФК складається з 23 інвестиційних проектів на загальну суму 773,4 млн. дол. США та 13 проектів з надання консультаційних послуг на майже 50 млн. дол. США у таких секторах, як сільське господарство, виробництво, фінанси, підтримка інфраструктури» [49].

Отже, Група Світового банку тісно співпрацює з Україною на постійній основі, готує нові проекти та фінансує діючі інвестиційні проекти, в тому числі проекти розвитку, що мало особливе значення в період відсутності допомоги від МВФ. Проте, головною проблемою співробітництва залишається низька інституційна та організаційна спроможність українських розробників і виконавців інвестиційних проектів, внаслідок чого позикові кошти не

використовуються у запланованому обсязі і частина їх анулюється Світовим банком.

Недостатня ефективність виконання проектів обумовлена низьким рівнем готовності до їх реалізації, що призводить до відхилення часових меж проектів від запланованих та істотно впливає на показники виконання Стратегії партнерства України та Світового банку. Основними проблемами реалізації проектів є неповнота розробки їх структури, відсутність достатньої кількості ключового персоналу в групах реалізації проектів (особливо експертів із закупівель), затримки в залученні персоналу та недостатня спроможність співвиконавців, адміністративна неефективність та недоліки менеджменту у відповідних лінійних міністерствах, а також відсутність необхідних регуляторних умов.

З огляду на важливість залучення недорогих кредитних ресурсів від Групи Світового банку для реалізації проектів розвитку, у тому числі й реального сектора економіки, Україні необхідно удосконалити існуючі механізми підготовки інвестиційних проектів та підходи до управління процесом використання запозичених коштів.

Висновки до розділу

1. Унікальне геополітичне положення України визначає низку можливостей щодо інтегрування у світовий господарський простір, при цьому важливою є співпраця з міжнародними організаціями, які сприяють вирішенню інституційних, економічних, енергетичних, соціальних проблем розвитку країн-учасниць. Аналізуючи ефективність співпраці України з міжнародними організаціями варто брати до уваги, які основні інструменти використовуються ними для забезпечення позитивних ефектів співробітництва. З точки зору активізації економічного розвитку ключовою вважаємо співпрацю з такими

міжнародними організаціями, які за допомогою фінансових інструментів через кредитування інвестиційних проектів стимулюють розвиток реального сектора економіки (ЄБРР, Група Світового банку).

2. Активна участь України в інтеграційних процесах не можлива без співпраці з міжнародними організаціями, які сприяють полегшенню доступу українських товаровиробників до зарубіжних ринків. Тому, крім продовження активних переговорних процесів в рамках Світової організації торгівлі, необхідно знаходити і впроваджувати нові механізми взаємодії України з партнерами в межах регіональних об'єднань (ГУАМ, ОЧЕС), що дозволить зміцнити позиції нашої країни не лише у вирішенні економічних питань, а й політичних.

3. Результати співробітництва України з МВФ мають неоднозначний вплив на економіку та національну безпеку. У зв'язку з тим, що МВФ надає підтримку з метою стабілізації макроекономічної ситуації, а запозичені кошти спрямовуються на покриття дефіциту державного бюджету чи поповнення золотовалютних резервів, реального ефекту для економічного розвитку таке фінансування не забезпечує. При цьому, поряд із покращенням макроекономічних показників, посилюються загрози економічній безпеці держави, які виникають внаслідок зростання зовнішнього боргу та неспроможності держави здійснювати відповідні виплати з його погашення та обслуговування.

Враховуючи наведене, стратегічно важливою є співпраця України з Групою Світового банку, що дозволяє отримувати дешеві кредити для фінансування інвестиційних проектів розвитку. Проте, існуючі проблеми своєчасного використання цих позик обумовлюють необхідність удосконалення підходів до планування проектів, підбору виконавців та підвищення ефективності проектного менеджменту.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УЧАСТІ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНСТИТУЦІЯХ

3.1. Результативність зовнішньої торгівлі України в умовах співпраці в межах СОТ

На стан та динаміку основних показників зовнішньої торгівлі України впливає низка зовнішніх факторів, серед яких найбільш відчутними для формування обсягів та структури експортно-імпортних операцій є: значні коливання кон'юнктури на світових ринках зерна, залізної руди, продукції металургії, що призводить до різноспрямованих тенденції розвитку експорту цих галузей та продукції суміжних галузей промисловості; сировинна орієнтація українського експорту та істотна залежність вітчизняних експортерів від цінових коливань на зовнішніх ринках, що впливає на обсяг надходження валютних ресурсів; торговельна війна з Російською Федерацією (ембарго на поставки українських продуктів харчування на територію Росії, неправомірна заборона транзиту через територію Росії товарів українського походження до третіх країн); триваюча агресія Росії на сході України.

Починаючи з 2020 р. істотний вплив на динаміку показників зовнішньої торгівлі України, як й інших країн світу, здійснюють карантинні обмеження з метою припинення поширення пандемії COVID-19. В цих умовах відбувається сповільнення внаслідок таких обмежень господарської активності не лише в нашій країні, а й у країнах-торговельних партнерах, що обумовлює скорочення споживання товарів та послуг, у тому числі імпортних.

Негативний вплив зовнішніх чинників підсилюється внутрішніми факторами, що обумовлені недоліками інституційного характеру як в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності, так і загалом діяльності виробничого комплексу: непрозорі схеми відшкодування ПДВ експортерам,

недосконале податкове законодавство, ускладненість митних процедур, повільні структурні зміни господарського комплексу та низька конкурентоспроможність вітчизняної продукції не лише на зовнішніх, а й на внутрішньому ринках.

Аналізуючи динаміку обсягів зовнішньої торгівлі України за період 2008-2020 рр., початок якого співпадає із вступом нашої країни в СОТ, звернемо увагу на циклічні коливання обсягів експорту та імпорту (рис. 3.1). Зокрема, істотне зниження цих показників у 2009 р. обумовлене негативним впливом світової фінансово-економічної кризи, а у 2014-2015 рр. – дестабілізацією економічної ситуації в Україні внаслідок військової агресії Росії та жорстким переформатуванням торговельних відносин нашої країни з колишнім стратегічним партнером.

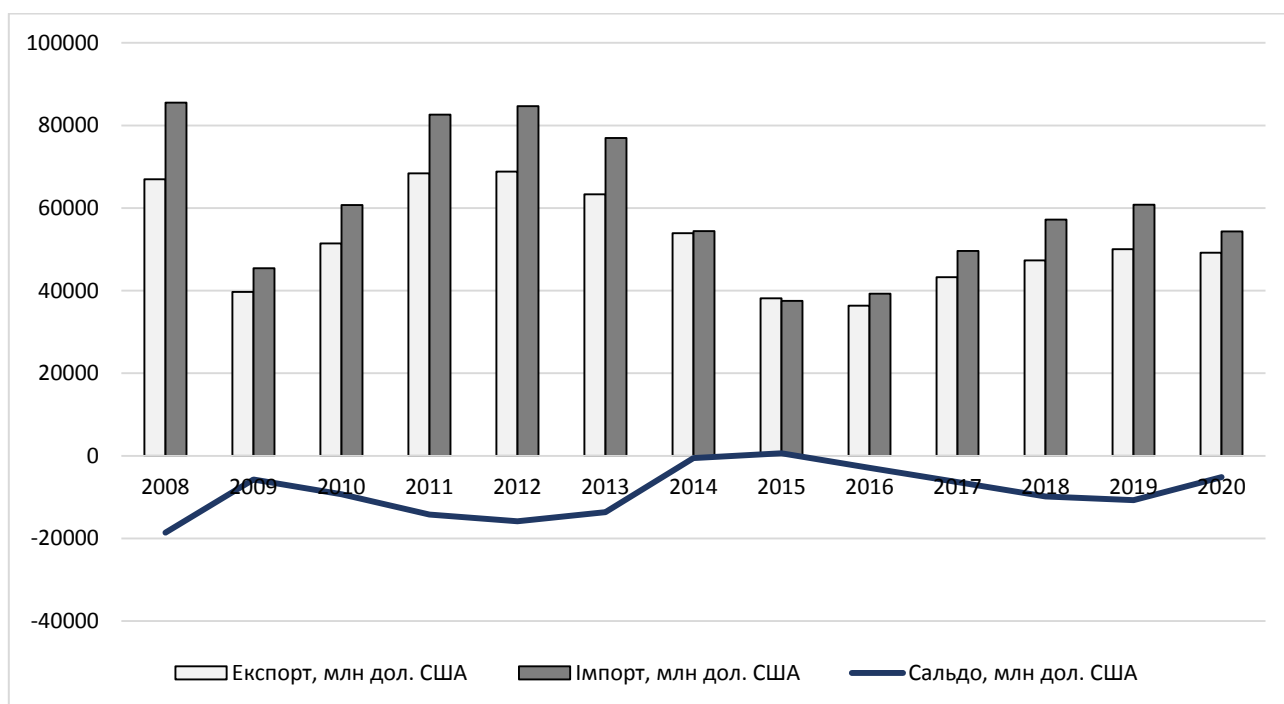

Рис. 3.1. Динаміка показників обсягу зовнішньої торгівлі України товарами у 2008-2020 рр.

Побудовано за: [65]

При цьому можемо припустити, що переваги, які отримала Україна від участі в СОТ, значною мірою забезпечили відносно швидке відновлення обсягів

зовнішньої торгівлі у 2011-2012 рр. майже до рівня докризового. Проте, втрата значної частини російського ринку товарів починаючи з 2014 р. в умовах загострення економічної кризи в країні, стала істотним фактором зниження обсягів зовнішньої торгівлі України. Хоча участь нашої країни в СОТ сприяло пришвидшенню підписання Угоди про зону вільної торгівлі з ЄС, вітчизняним виробникам експортної продукції не вдається швидко переорієнтуватися на ринки інших країн, у тому числі й європейських.

Повільне відновлення обсягів зовнішньоторговельного обороту України, що відбувалося у 2017-2019 рр. було перерване новою кризою внаслідок пандемії COVID-19, хоча скорочення експортно-імпортних операцій не було таким істотним, як у попередні кризові періоди. У 2020 р. загальний експорт товарів та послуг становив 39,6% від ВВП або 59,3 млрд дол. США (за даними Державної служби статистики України), з них 82,8% склав експорт товарів, решту - експорт послуг (17,1%).

В умовах пандемії зменшення обсягів імпорту у 2020 р. відбувалося швидшими темпами, ніж експорту - імпорт скоротився на 17,1%, а експорт – лише на 4,5%, що обумовило профіцит платіжного балансу у розмірі 5,3 млрд дол. США, що свідчить про покращення ситуації порівняно з 2019 р., коли дефіцит платіжного балансу становив 4,1 млрд. дол. США [66].

Скорочення обсягів експорту у 2020 р. на 2,1% порівняно з попереднім роком в основному відбулося за рахунок зниження на 12,1% поставок за кордон металургійної продукції, а також продукції машинобудування – на 1,1%, деревини та виробів з деревини – на 1,2%. При цьому позитивним вважаємо збільшення обсягів експорту товарів з відносно вищою доданою вартістю. Так, експорт продукції хімічної промисловості збільшився на 6,3%, продовольчих товарів – на 0,2%, промислових виробів – на 3,6%.

Основним чинником скорочення обсягів імпорту в 2020 р. стало зменшення в 1,6 раза імпорту енергоносіїв. Крім цього, зменшилися обсяги

імпорту продукції машинобудування (на 10,1%), чорних та кольорових металів (на 14,4%), продукції хімічної промисловості (на 1,8%), промислових виробів (на 3,2%). Істотне скорочення обсягів імпорту (на 14% порівняно з попереднім роком) при відносно незначному зменшенні обсягів експорту забезпечило зменшення від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі товарами майже вдвічі – з 10745,6 млн. дол. США у 2019 р. до 5144,3 млн. дол. США у 2020 р. [67, с. 10].

Загалом у структурі експорту України переважає сировинна продукція (більше 77% загального обсягу експорту). За офіційними даними у 2020 р. в загальних обсягах експорту частка агропромислової продукції складала 45,1%, металургійної продукції – 18,4%, мінеральних продуктів – 10,8%, деревини – 2,9% [68].

Варто звернути увагу, що за час участі України в СОТ відбулися істотні зміни у структурі експорту нашої країни. Зокрема, зменшилася частка металургійної продукції майже вдвічі - з 42,8% у 2006 р. та збільшилася у 3,7 рази частка продукції АПК – з 12,2% у 2006 р. При цьому спостерігається негативна тенденція скорочення частки продукції машинобудування з 16,4% у 2017 р. до 7,5% у 2020 р. Таким чином, у довгостроковому періоді спостерігається переорієнтація експорту України з одного сировинного товару на іншу продукцію з невисокою часткою доданої вартості з одночасним зменшенням частки високотехнологічної продукції. Це свідчить про негативні процеси деіндустріалізації господарського комплексу України.

Військова агресія Російської Федерації на сході України супроводжується активною реалізацією заходів «торговельної війни» з нашою країною, зокрема заборонаю ввезення українських продовольчих товарів на територію Росії та транзиту українських товарів через територію Росії до країн Азії. Втрата російського ринку та утруднений доступ до ринків суміжних з Росією країн стали визначальним чинником зміни географічної структури зовнішньої торгівлі України.

За досліджуваний період частка Росії в загальних обсягах зовнішньої торгівлі товарами України зменшилася з 26,9% у 2006 р. до 7,0% у 2020 р. внаслідок відповідного скорочення обсягів експорту з 8650,7 до 2706,0 млн дол. США та обсягів імпорту - з 13787,2 до 4541,8 млн. дол. США. За нашими розрахунками, обсяги українського експорту до Казахстану зменшилися у 5,4 раза (з 1832,6 млн. дол. у 2008 р. до 336,1 млн. дол. у 2020 р.), до Туркменістану - у 6,7 раза (з 376,9 млн. дол. у 2008 р. до 56,0 млн дол. у 2020 р.), до Азербайджану – у 2,6 раза (з 910,5 млн. дол. у 2008 р. до 346,8 млн. дол. у 2020 р.), до Вірменії – у 2,3 раза (з 263,6 млн. дол. у 2008 р. до 112,2 млн. дол. у 2020 р.).

Натомість, зовнішньоторговельний оборот України з країнами Європейського Союзу збільшився в 1,5 раза - з 28398,5 млн. дол. США у 2006 р. до 42464,6 млн. дол. США у 2020 р., а частка країн ЄС-28 у загальних обсягах зовнішньої торгівлі України за цей же період збільшилася з 34,1% до 36,5%. Таким чином, в результаті отримання Україною низки торговельних преференцій в рамках Угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі з ЄС вітчизняні експортери отримали можливість більше товарів продавати на європейських ринках, що сприяє географічній диверсифікації зовнішньої торгівлі нашої країни.

Не зважаючи на помітні зрушення у вирішенні проблеми географічної диверсифікації зовнішньої торгівлі України, Російська Федерація й на даний час залишається в переліку найбільших країн-торговельних партнерів нашої країни (табл. 3.1). Хоча за останній рік відбулося зменшення частки Росії у загальних обсягах експорту (з 6,5% до 5,5%) та імпорту (з 11,5% до 8,4%) товарів, що значною мірою обумовлено ефектами «торговельної» війни та обмеженнями господарської активності в умовах пандемії.

Таблиця 3.1

Основні країни-партнери в зовнішній торгівлі України

Країни-партнери в експорті товарів	Частка країни в експорті, %		Країни-партнери в імпорті товарів	Частка країни в імпорті, %	
	2019 р.	2020 р.		2019 р.	2020 р.
Китай	7,2	14,4	Китай	15,1	15,3
Польща	6,6	6,7	Німеччина	9,8	9,8
Російська Федерація	6,5	5,5	Російська Федерація	11,5	8,4
Туреччина	5,2	5,0	Польща	6,8	7,6
Німеччина	4,8	4,2	США	5,4	5,6
Індія	4,0	4,0	Білорусь	6,2	5,3
Італія	4,8	3,9	Туреччина	3,9	4,5

Джерело: складено за [67, с. 22]

Проте, варто звернути увагу, що ні пандемія, ні істотна географічна віддаленість та заборона транзиту через територію Росії не стали на перешкоді розвитку торговельних відносин з Китаєм. Частка Китаю в загальних обсягах експорту українських товарів у 2020 р. збільшилася у два рази, порівняно з попереднім роком, а частка імпорту – лише на 0,2 процентні пункти (п.п.). Нарощення Україною експорту товарів до Китаю відбувалося швидшими темпами, ніж зростання імпорту, а тому за останній рік істотно зменшилося (у 4,6 раза) від’ємне сальдо зовнішньої торгівлі (з 5611,7 млн. дол. у 2019 р. до 1218,5 млн. дол. у 2020 р.), що також відіграло значну роль у покращенні стану платіжного балансу нашої країни.

З метою оцінки впливу обсягів експорту та імпорту товарів на валовий внутрішній продукт України здійснено економіко-математичний аналіз на основі річних статистичних даних за період 1996-2020 рр. У дослідженні використані дані офіційного сайту Державної служби статистики України. Всі показники були попередньо прологарифмовані. За допомогою пакету «Statistica 7.0» нами розроблено статистичну модель (табл. 3.2), яка описується рівнянням:

$$\text{Gdp_ukr} = a_0 + a_1\text{Gdp_ukr}_{t-1} + a_2\text{export} + a_3\text{import} \quad (3.1)$$

де: Gdp_ukr – ВВП України, млн. дол;

Export – обсяги експорту з України, млн. дол;

Import – обсяги імпорту до України, млн. дол.

В результаті отримано наступне економетричне рівняння:

$$\text{Gdp_ukrt} = 3.03 + 0.607\text{Gdp_ukrt-1} + 0.155\text{export} - 0.254\text{import} \quad (3.2)$$

$$(3,55)^* \quad (5,81)^* \quad (2,95)^{**} \quad (1,89)^{***}$$

$$R^2=0,67 \quad DW=1,76$$

Таблиця 3.2

Результати економетричного аналізу

GDP_UKR = C(1) + C(2)*GDP_UKR(-1) + C(3)*EXPORT + C(4)*IMPORT				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	3.038418	0.855541	3.551457	0.0029
C(2)	0.607033	0.110109	5.817971	0.0120
C(4)	0.155207	0.110274	2.958028	0.0261
C(5)	-0.254305	0.030599	-1.892081	0.1492
R-squared	0.730016	Mean dependent var		2.742272
Adjusted R-squared	0.676020	S.D. dependent var		0.146429
S.E. of regression	0.083346	Akaike infocriterion		-1.946962
Sumsquared resid	0.104199	Schwarz criterion		-1.748132
Loglikelihood	22.49613	Durbin-Watson stat		1.767687

Таким чином, показник Дарбіна-Уотсона підтверджує відсутність автокореляції залишків регресійної моделі. Зв'язок між показниками є достатньо тісним, що підтверджується відносно високим значенням скоригованого коефіцієнта детермінації ($R^2=0,67$). Можна зробити наступні узагальнення: зростання експорту позитивно впливає на економічне зростання України, хоча значення коефіцієнта факторної ознаки є невисоким (0,155), тобто при зростанні експорту на 1% ВВП зростає на 0,15%, (результат достовірний на

рівні 95%); зростання імпорту на 1% погіршує динаміку ВВП України на 0,25% (результат є достовірним на рівні 90%).

Результати аналізу основних показників стану та динаміки зовнішньої торгівлі України за період її співпраці з СОТ (з 2008 р. по 2020 р.) дозволили виділити низку особливостей та істотних змін, що частково обумовлені співробітництвом з цією інституцією.

Насамперед, за досліджуваний період відбулися істотні зміни у структурі експорту України: значне переважання частки металургійної продукції в загальних обсягах експорту у 2008 р. змінилося перевагою продукції агропромислового комплексу у 2020 р. З огляду на те, що продукція металургійної промисловості хоча й відноситься до низькотехнологічної, проте відноситься до вищого технологічного укладу (порівняно із сільським господарством), сприяє розвитку національних виробників промислових товарів та є ознакою індустріалізації економіки.

Скорочення продукції металургії в експорті свідчить про поступову втрату українськими підприємствами своєї частки на зарубіжних ринках цієї продукції. Натомість, істотне скорочення цього сегменту зовнішнього ринку на користь вітчизняних виробників агропромислової продукції, яка носить більш сировинний характер, можна розглядати як повільний процес деіндустріалізації національної економіки і, відповідно, українського експорту.

Другою важливою ознакою системних змін, що відбуваються під впливом співробітництва з СОТ, є підвищення рівня географічної диверсифікованості експорту України, що свідчить про позитивні прогнози вирішення кризової ситуації, яка склалася внаслідок втрати Україною значної частини російського ринку. Участь України в СОТ пришвидшила виконання необхідних вимог щодо введення в дію усіх основних пунктів Угоди про зону вільної торгівлі з ЄС, що, своєю чергою, дозволило переорієнтуватися частині вітчизняних підприємств на європейські ринки. Відповідно, на даний час країни ЄС є провідними

партнерами в експорті України (37,8% загального обсягу експорту товарів) та в імпорті (43,9% загального обсягу імпорту товарів).

Неочікуваним і слабо прогнозованим чинником зовнішньої торгівлі України, як і решти країн світу, виявився вплив пандемії, що призвело до скорочення обсягів експорту країни у 2020 р. на 2,1% а імпорту – на 14% порівняно з 2019 р. Проте, в цих кризових умовах, на тлі скорочення українського експорту до більшості провідних країн-партнерів, відбулося істотне зростання експорту товарів до Китаю, частка якого в обсягах експорту за рік зросла з 7,2% до 14,4%. Це підтверджує перспективність ринків країн Азії для українських товаровиробників.

Співробітництво з СОТ значною мірою впливає на зміну позицій України на світових товарних ринках, сприяючи укладенню нових двосторонніх угод щодо взаємного полегшення доступу національних товаровиробників до зарубіжних ринків. Проте, включення України у глобальні мережі кооперації відбувається повільно внаслідок недосконалої структури національної економіки, яка базується на низькотехнологічних галузях промисловості. У зв'язку з цим наша країна залишається й надалі постачальником сировинної продукції на міжнародні товарні ринки.

Результати аналізу структурних та динамічних показників зовнішньої торгівлі України з моменту її приєднання до СОТ дозволяють окреслити наступні напрями реалізації заходів щодо зміцнення міжнародної конкурентоспроможності нашої країни: (1) збільшення експорту в країни Європейського Союзу повинно ґрунтуватися на підвищенні спроможності вітчизняних експортерів забезпечувати відповідність продукції європейським стандартам; (2) покращення структури вітчизняного експорту за рахунок збільшення частки товарів з вищим рівнем доданої вартості, що потребує модернізації промислового комплексу та забезпечення належної матеріально-технічної бази для виробництва середньо- та високотехнологічних товарів; (3)

розширення торговельних зв'язків з країнами Азії, ринки яких характеризуються високою місткістю та динамічністю зростання.

3.2. Пріоритети удосконалення співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями

Негативний вплив пандемії у 2020 р. був відчутний не лише у сфері зовнішньої торгівлі. Фінансовий сектор також зазнав кризових змін. В умовах перманентного дефіциту фінансових та інвестиційних ресурсів в нашій країні з приводу складної економічної ситуації внаслідок повільних структурних трансформацій господарського комплексу, практичної відсутності успішних інституційних перетворень, військових дій на сході країни, у 2020 р. за даними Національного банку України «дефіцит рахунку операцій з капіталом становив 3 млн дол. США (у 2019 році профіцит становив 38 млн дол. США)» [66].

Відбулося й скорочення обсягу прямих іноземних інвестицій. Так, у 2020 р. з економіки України було виведено 117 млн дол. США прямих іноземних інвестицій (ПІІ), у тому числі від'ємні реінвестовані доходи, які могли б працювати на розвиток вітчизняних підприємств, але були виведені за кордон, становили 488 млн дол. США. Таким чином, відбулося істотне погіршення ситуації в інвестиційній сфері порівняно з 2019 р., коли чистий обсяг надходження ПІІ в економіку України становив 5,2 млрд. дол. США, з яких реінвестовані доходи склали 3,3 млрд дол. США. Також варто звернути увагу, що у 2020 р. чисті виплати за кредитами іноземних інвесторів становили 27 млн. дол., тоді як за 2019 р. чисті залучення інвестицій склали 924 млн. дол. США.

В умовах обмеженості внутрішнього фінансового ринку і недостатнього фінансування проектів соціально-економічного розвитку для України стратегічним завданням вважаємо активізацію співпраці з міжнародними

інституціями Групи Світового банку. Перевагами співробітництва з МБРР та МФК, як було зазначено у підрозділі 2.3, є те, що на відміну від МВФ, позики цих організацій спрямовуються на реалізацію інвестиційних проектів або системних проектів в сфері реформування державного управління. Тому кредити, отримані від Групи Світового банку мають позитивний вплив на економіку, забезпечуючи покращення в окремих сферах життєдіяльності. Отже, Україна повинна максимізувати ефекти від співпраці з цими організаціями, що відповідає національним інтересам за умови реалізації проектів в пріоритетних сферах економіки.

Проте, співпраця з міжнародними фінансовими організаціями супроводжується низкою проблем, які знижують ефективність реалізації інвестиційних або системних проектів. До основних проблем фахівці [69] відносять: низьку кваліфікацію державних службовців і фахівців, які беруть участь у процесі розробки і виконання проектів за підтримки міжнародних фінансових інституцій; істотна бюрократизація процесу подання заявки на отримання позики, що подовжує терміни оформлення і затвердження кредиту фахівцями міжнародної фінансової організації; непрозоре витрачання позичених коштів; недостатня залученість малого і середнього бізнесу до участі у міжнародних проектах; повільні темпи впровадження реформ, у тому числі інституційних, що призвело до залежності України від кредитування Міжнародним валютним фондом і, як наслідок, - зростання валового зовнішнього боргу нашої країни, який за даними Міністерства фінансів України, у 2020 р. по відношенню до ВВП становив 80,8% [70].

Зокрема, як зазначалося у підрозділі 2.3, порушення часових термінів реалізації послідовних етапів проекту обумовлене низькою спроможністю з розробки та виконання проекту українськими виконавцями, значною тривалістю та складністю тендерних процедур за вимогами міжнародних фінансових

організацій (МФО), повільною обробкою платежів і документів. Це призводить до невикористання позик повною мірою, наслідком чого є сплата комісії за зобов'язання на невибрану суму позики, додаткові втрати бенефіціарів проектів та державного бюджету, анулювання частини коштів позики.

В Україні за координацію процесу підготовки та реалізації проектів за підтримки міжнародних фінансових інституцій відповідає Міністерство фінансів України. Тому фахівці Міністерства повинні розробити та впровадити заходи з підвищення інституційної спроможності економічних суб'єктів, що виступають відповідальними виконавцями, бенефіціарами та менеджерами міжнародних інвестиційних проектів, та забезпечення ефективності використання позичених коштів.

На етапі ініціації та розробки проекту виникає низка проблем, які в подальшому негативно впливають на якість проектних рішень, що продовжує часовий горизонт проекту на стадії його реалізації та до неповного використання позики, оскільки роботи, що виходять за межі встановленого графіку, можуть не бути профінансовані міжнародною організацією. Відповідно, виділяючи основні проблемні моменти, які виникають на цьому етапі проектування, необхідно вжити заходів щодо їх вирішення (табл. 3.3).

Як зазначено у таблиці 3.3, для вирішення проблеми відповідності інвестиційних проектів, що реалізуються за підтримки МФО, стратегічним пріоритетам соціального та економічного розвитку України, доцільно запровадити каскадний метод, який дозволить на першому етапі відібрати перспективні проекти з точки зору відповідності їх національним інтересам.

Таблиця 3.3

Основні проблеми та напрями їх вирішення на етапі ініціації та розробки проекту у співпраці з МФО

Проблема	Сутність проблеми	Заходи щодо вирішення проблеми	Зміст заходів
1. Недостатня пріоритезація проектів МФО	Відсутні чітко сформовані пріоритетні сфери для залучення фінансування МФО	Каскадний підхід до оцінки проектів	Розробка методики відбору та оцінки проектів із врахуванням пріоритетних напрямів розвитку, визначених в національних та галузевих стратегічних документах
2. Недостатня спроможність щодо виконання проектів	Брак кваліфікованих кадрів в міністерствах (відповідальних виконавців) та неякісна підготовка проектів при їх ініціації створює суттєві затримки у запуску проектів	Налагодження чіткої координації впровадження проектів МФО	Закріплення кожного проекту не лише за відповідним відділом, але й за конкретним співробітником, в тому числі з метою надання консультацій для груп управління проектами (ГУП), галузевих міністерств, бенефіціарів
3. Фрагментарність оцінки проектів	Процедури оцінювання проектів та затвердження відповідної документації є фрагментарними і не завжди враховують специфіку галузі, в якій планується реалізація проекту	База даних експертів	Створити пул експертів, які раніше були залучені до реалізації проектів МФО для використання лінійними міністерствами та бенефіціарами під час реалізації проектів
4. Неоднозначність тлумачення Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».	Тривалий розгляд органами державної влади, в тому числі Верховною Радою України, законопроектів щодо ратифікації міжнародних угод затримує початок впровадження проектів.	Уточнення щодо застосування Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».	Надання Антимонопольним комітетом України вичерпного роз'яснення щодо застосування положень Закону стосовно проектів МФО з урахуванням специфіки та у разі необхідності - розробка відповідних змін до законодавства

Джерело: складено на основі [71]

Каскадний метод передбачає аналіз проекту, який знаходиться на етапі ініціації, на предмет відповідності його таким ознакам:

- узгодженість запланованих результатів реалізації проекту із цілями та завданнями стратегічного розвитку країни, регіону, сектору економіки;
- можливість фінансування проекту за рахунок коштів державного або місцевого бюджету;
- можливість застосування в процесі реалізації проекту механізму державно-приватного партнерства;
- надання муніципальних чи державних гарантій на запозичені кошти;
- наявність власної інституційної спроможності або обґрунтованість необхідної технічної допомоги для підготовки проекту.

Крім цього, зважаючи на необхідність посилення якості координування проектами, важливо не лише призначати відповідальних осіб за дотримання виконання часових та якісних показників проекту, а й забезпечити відповідальність координаторів та виконавців проекту на основі підготовки ними звітів, які мають подаватися на розгляд під час тематичних засідань Кабінету Міністрів України.

Очевидно, що посилення відповідальності повинно відбуватися поряд із підвищенням кваліфікації таких осіб, а тому необхідно забезпечити участь фахівців, що залучені до розробки і виконання проектів, у семінарах, навчальних заходах та зустрічах з обміну досвідом в сфері проектного менеджменту, а також організувати їх доступ до інформаційної бази знань про процедури реалізації проектів.

На етапі виконання проектів та впровадження проектних рішень ключовими проблемами є низький рівень проектного менеджменту, довготривалі та часто непрозорі процедури закупівель необхідних матеріалів, робіт, послуг, а також невизначеність кінцевого бенефіціара на початку

розробки проекту, що призводить до затягування в часі цього етапу реалізації проекту (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Основні проблеми та напрями їх вирішення на етапі впровадження проекту у співпраці з МФО

Проблема	Сутність проблеми	Заходи щодо вирішення проблеми	Зміст заходів
1. Недостатня спроможність з управління проектами	Брак кваліфікованих людських ресурсів в міністерствах (відповідальних виконавців) та нестача досвідчених спеціалістів в групах управління проектів створюють суттєві затримки у реалізації проекту	Багаторівнева система моніторингу проекту	Удосконалити багаторівневу систему моніторингу проектів, призначити відповідальних осіб чи підрозділи для кожного проекту на рівні Мінфіну, галузевого міністерства, бенефіціара та забезпечити надання керівництву звітів про стан виконання проектів та своєчасного повідомлення про проблемні питання для оперативного реагування
2. Довга процедура відбору кінцевих бенефіціарів, особливо для регіональних проектів	Якщо кінцевий бенефіціар не був обраний на початковій стадії, вибір фінальних бенефіціарів на етапі реалізації проекту займає багато часу і вимагає рішення Уряду. Затримується підписання договорів про субкредитування.	Порядок відбору кінцевих бенефіціарів	Унормувати процедуру та строки розробки порядку відбору кінцевих бенефіціарів відповідальними виконавцями проектів
3. Складні процедури закупівлі	Процедури тендерів із здійснення закупівель за правилами МФО є тривалими та складними, особливо для проектів регіонального рівня. Це призводить до затримок з підписанням контрактів та початком виконання заходів за проектами МФО	Платформа Prozorro	Дослідити можливості платформи Prozorro для реалізації проектів МФО, зокрема, для закупівлі товарів - організувати спільну зустріч представників Міністерства економіки України та МФО для обговорення можливостей використання платформи Prozorro для проектів

Продовження таблиці 3.4

Проблема	Сутність проблеми	Заходи щодо вирішення проблеми	Зміст заходів
4. Потреба перезатвердження тендерної документації у випадку перевищення ціни контракту над кошторисною ціною	Якщо ціна контракту за результатами тендеру перевищує кошторисну вартість тендерної документації, необхідно здійснити повторну експертизу тендерної документації в Держбудекспертизі	Спрощення процедур затвердження проектів об'єктів будівництва	Гармонізація процедур затвердження техніко-економічних обґрунтувань проектів МФО за участю Держбудекспертизи, Науково-технічної ради Міністерства економіки України, інших міністерств та Кабміну

Джерело: складено на основі [71]

Поряд із вказаними проблемами та заходами щодо їх вирішення, для підвищення ефективності співробітництва України з міжнародними фінансовими інституціями, необхідним є розв'язання низки системних проблем державного управління, що сприятиме покращенню інституційного середовища діяльності основних учасників реалізації інвестиційних проектів.

У зв'язку з цим доцільним є подальша реалізація заходів, спрямованих на підвищення операційної ефективності управління державними фінансами. Україна мала невдалий досвід реалізації за підтримки Світового банку Проекту модернізації управління державними фінансами, який був припинений у 2014 р. внаслідок погіршення економічної та політичної ситуації в нашій країні. Разом з тим, проблема залишається актуальною, оскільки система управління державними фінансами і в даний час характеризується неврахуванням показників продуктивності використання бюджетних коштів при аналізі ефективності державного фінансування проектів, слабкою прогнозованістю бюджетних видатків та недостатньою обґрунтованістю розподілу державних коштів між виконавцями різних проектів.

В умовах існуючої в Україні низькоконкурентної та висококонцентрованої структури виробництва необхідно вживати заходів щодо

створення рівних умов діяльності для суб'єктів господарювання приватної форми власності. Насамперед, йдеться про: спрощення регуляторних бар'єрів, які протидіють конкуренції і створюють передумови для реалізації корупційних схем; удосконалення державної політики у сфері захисту ринкової конкуренції, особливо у монополізованих сферах економічної діяльності; реформування обтяжливого для національної економіки та неефективного сектору державних підприємств, які, не вкладаючи інвестиції у модернізацію та технологічний розвиток, мають пріоритетний доступ до бюджетних ресурсів та державну підтримку щодо виходу на ринки товарів і послуг.

Не зважаючи на часткове покращення ситуації в сфері управління державними інвестиціями (запровадження процедури експертизи проектів, удосконалення процесу відбору проектів), в умовах військового конфлікту на сході України й надалі відбувається скорочення обсягів капітальних інвестицій та зниження коефіцієнту освоєння капітальних видатків. Тому актуальним завданням залишається підвищення ефективності управління державними інвестиціями. Вирішення цього завдання можливе через забезпечення: сприятливого, стабільного та прогнозованого середовища діяльності вітчизняних та іноземних інвесторів; розвитку підприємницької інфраструктури для зменшення трансакційних витрат суб'єктів господарювання; комплексного реформування агропромислового сектора економіки як основи збільшення позитивних ефектів від використання Україною своїх конкурентних переваг та покращення позицій на світових ринках сільськогосподарської продукції.

Висновки до розділу

1. Співробітництво з СОТ значною мірою впливає на зміну позицій України на світових товарних ринках, сприяючи укладенню нових двосторонніх угод щодо взаємного полегшення доступу національних товаровиробників до

зарубіжних ринків. Проте, включення України у глобальні мережі кооперації відбувається повільно внаслідок недосконалої структури національної економіки, яка базується на низькотехнологічних галузях промисловості. У зв'язку з цим наша країна залишається й надалі постачальником сировинної продукції на міжнародні товарні ринки.

2. Результати аналізу зовнішньої торгівлі України за період 2008-2020 рр. дозволили визначити заходи щодо зміцнення міжнародної конкурентоспроможності нашої країни в процесі співпраці з СОТ: збільшення експорту в країни ЄС повинно ґрунтуватися на підвищенні спроможності вітчизняних експортерів забезпечувати відповідність продукції європейським стандартам; покращення структури вітчизняного експорту за рахунок збільшення частки товарів з вищим рівнем доданої вартості, що потребує модернізації промислового комплексу та забезпечення належної матеріально-технічної бази для виробництва середньо- та високотехнологічних товарів; розширення торговельних зв'язків з країнами Азії, ринки яких характеризуються високою місткістю та динамічністю зростання.

3. В умовах нестабільності, що спостерігається у співпраці України з МВФ, важливим є використання повною мірою можливостей, які надаються фінансовими інституціями Групи Світового банку. Підвищення ефективності співпраці з цими організаціями насамперед пов'язується із необхідністю проведення комплексних реформ, які забезпечать використання позикових коштів своєчасно та у повному обсязі. З цією метою на етапі ініціації та розробки проекту доцільно запровадити каскадний метод, який дозволить на першому етапі відібрати перспективні проекти з точки зору відповідності їх національним інтересам, а також забезпечити відповідальність координаторів та виконавців проекту. На етапі виконання проектів ключовими заходами визначимо: удосконалення системи моніторингу проектів із своєчасним поданням звітів та повідомлень про наявні проблеми, для забезпечення

прийняття оперативних рішень; удосконалення порядку відбору кінцевих бенефіціарів проекту та визначення їх на початкових етапах реалізації проекту; адаптація платформи Prozorro для здійснення закупівель при реалізації проектів за підтримки МФО та спрощення процедури затвердження проектів об'єктів будівництва.

Поряд із зазначеними заходами підвищенню ефективності співробітництва України з міжнародними фінансовими інституціями сприятиме вирішення системних проблем державного управління, що покращить інституційне середовище діяльності основних учасників інвестиційних проектів.

ВИСНОВКИ

1. Світові інтеграційні процеси обумовлюють посилення міжнародної взаємодії та посилення структурної взаємозалежності країн, що потребує оптимізації форм та гармонізації інституційних умов співробітництва як важливого засобу зменшення впливу зовнішніх загроз для національної економіки. Провідна роль в цих процесах відводиться міжнародним організаціям, особливо тим, які регулюють економічне та фінансове співробітництво, від якого значною мірою залежить позиціонування країн в світовій економіці та їх міжнародна конкурентоспроможність. Міжнародні організації як сукупність країн-учасниць, виконують роль повноцінних суб'єктів міжнародних відносин, встановлюють принципи співробітництва та водночас є й бенефіціарами економіко-правового середовища, яке вони утворили за рахунок впровадження і дотримання встановлених принципів.

2. Забезпечення євроінтеграції України потребує активної співпраці з міжнародними організаціями, які сприяють вирішенню інституційних, економічних, енергетичних, соціальних проблем розвитку країн-учасниць. МВФ кредитує економіку України з метою вирішення проблем дефіциту державного бюджету чи поповнення золотовалютних резервів. Попри короткострокову стабілізацію макроекономічної ситуації, загрози збільшення зовнішнього боргу та залежності від зовнішнього впливу можуть посилюватися. З огляду на складну фінансово-економічну ситуацію в Україні ключовою вважаємо співпрацю з такими міжнародними організаціями, які через кредитування інвестиційних проектів стимулюють розвиток реального сектора економіки (ЄБРР, Група Світового банку).

3. Крім використання зовнішньої фінансової допомоги, важливим є подальше зниження торговельних бар'єрів і полегшення доступу українських експортерів до зарубіжних ринків. Результати аналізу зовнішньої торгівлі України з моменту приєднання її до СОТ (2008-2020 рр.) дозволили зробити

висновки про позитивний вплив цієї організації на географічну структуру українського експорту та збільшення його частки в країні ЄС, що особливо важливо в умовах втрати значної частини російського ринку. Проте, товарна структура торгівлі залишається неефективною - в експорті переважають товари металургійної промисловості та сільськогосподарська продукція, а в імпорті найбільшу частку складають енергоносії та продукція машинобудування.

4. Підвищення ефективності співпраці з СОТ та використання переваг укладених в її межах угод можливо за умови: забезпечення відповідності української продукції європейським стандартам; збільшення в експорті частки товарів з вищим рівнем доданої вартості на основі модернізації промислового комплексу та підвищення конкурентоспроможності високотехнологічних галузей; розширення торговельних зв'язків з країнами Азії, ринки яких характеризуються високою місткістю та динамічністю зростання.

Водночас, поряд з активними переговорами в межах СОТ, необхідно розвивати співпрацю України з партнерами в межах регіональних об'єднань (ГУАМ, ОЧЕС), що дозволить зміцнити позиції нашої країни не лише у вирішенні економічних питань, а й політичних.

5. Неоднозначний вплив співпраці з МВФ на економіку та зовнішні відносини України обумовлює необхідність використання повною мірою можливостей, які надаються фінансовими інституціями Групи Світового банку. Для цього важливим є вирішення системних проблем державного управління та створення сприятливого інституційного середовища діяльності основних учасників інвестиційних проектів.

Крім цього, потребує удосконалення сам процес розробки та виконання проектів, що забезпечить використання позикових коштів своєчасно та у повному обсязі: здійснення відбору проектів відповідно до стратегічних пріоритетів розвитку регіону чи сектору економіки; посилення відповідальності координаторів та виконавців проекту за дотримання часових і фінансових вимог

реалізації проектних робіт; удосконалення системи моніторингу проектів із своєчасним виявленням проблем та розробкою оперативних рішень; визначення кінцевих бенефіціарів проекту на початкових етапах розробки проекту; забезпечення прозорого процесу здійснення закупівель та спрощення процедури затвердження проектів об'єктів будівництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Філіпенко А. Теорія міжнародної економічної інтеграції. Європейська інтеграція: досвід Польщі та України: колективна монографія / за ред. Н. В. Павліхи. Луцьк-Люблін: DrukarniaKolorLublin, 2013. С. 249-358.
2. Зварич Р. Парадигма економічних інтересів України / Зварич Р. Європейська інтеграція: досвід Польщі та України: колективна монографія / за ред. Н. В. Павліхи. – Луцьк-Люблін: DrukarniaKolorLublin, 2013. – С. 366-378.
3. Волошин Ю. О., Папаяні С.В. Зовнішня політика України в умовах європейської інтеграції: проблеми конституційно-правового забезпечення: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 232 с.
4. Рокоча В. В. Економічні інтереси та цінності як системоутворюючий елемент національної економічної безпеки. Вчені записки Університету КРОК. 2014. Вип. 36. С. 28-36.
5. Міжнародні організації: навчальний посібник [за ред. Козака Ю.Г., Ковалевського В.В., Логвінової Н.С.]. К.: Центр навчальної літератури, 2009. 223 с.
6. Мицюк С. Сучасний стан та перспективи співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями. URL: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2016/04/177_4.pdf.
7. Солонінко К. С. Інтеграційна політика України: інституційні аспекти. Вісник Житомирського державного технологічного університету. 2010. №4. С. 299-301.
8. Потіха А. Перспективи поглиблення міжнародної співпраці України у рамках ЄС і НАТО. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=&id=25170.
9. Dorrucchi E. Link Between Institutional and Economic Integration: Insights for Latin America from the European Experience / E. Dorrucchi, S.Firpo, M. Fratzscher, F. Mongelli // Open Economies Review. № 15. 2004. p. 239-260.

10. Lawrence R. Regionalism, Multilateralism, and Deeper Integration / R. Lawrence // Washington DC: Brookings Institution. – 1996.
11. Mansfield E. Why Democracies Cooperate More: Electoral Control and International Trade Agreements [Electronic resource] / E. Mansfield, H. Milner, B. Rosendorff // International Organization. №56(3) 2002. URL: www.lacea.org.
12. Baldwin D. Interdependence and Power: A Conceptual Analysis [Electronic resource] / D. Baldwin // International Organization. № 34. 1980. URL: http://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin_Analysis.pdf.
13. Kahler M. Governance in a Global Economy: Political Authority in Transition / M. Kahler, D. Lake // Princeton New Jersey: Princeton University Press. – 2003.
14. Trachtman J.-P. The International Economic Law Revolution / J.-P. Trachtman // University of Pennsylvania Journal of International Economic Law. № 33. 1996. p.1-22.
15. Haas E. The Obsolescence of Regional Integration Theory /E. Haas // Research Mono-graph No. 25. Berkeley: Institute of International Studies, University of California. 1976.
16. Smith J. The Politics of Dispute Settlement Design: Explaining Legalism in Regional Trade Pacts / J. Smith // International Organization. № 54(1). 2000. p.137-180.
17. Kahler M. Governance in a Global Economy: Political Authority in Transition / M. Kahler, D. Lake // Princeton New Jersey: Princeton University Press. – 2003.
18. Резнікова Н. В. Міжнародне співробітництво в сфері економічної політики: проблема збереження суверенітету та аналіз потенційних вигод. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2013. Вип. 113. Ч.2. С. 149-159.

19. Fernandez R. Returns to Regionalism: An Analysiso International Gains from Regional Trade Arrangements / R. Fernandez, J. Portes // The World Bank Economic Review. 12 (May). 1998. p.197-220. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu>.

20. Діяльність міжнародних організацій в Україні: загальні тенденції та орієнтири. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4590>.

21. Воронюк Є.В., Ярмош О.В., Айорінде М.Б. Вплив міжнародних організацій на економічну політику світу. Ефективна економіка. 2020. №11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/83.pdf.

22. Данильченко Т. С. Участь України у міжнародних організаціях на початку XXI століття та перспективи розвитку взаємовідносин з міжнародними організаціями. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.

23. Мокій А.І., Яхно Т.П., Бабець І.Г. Міжнародні організації: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 280 с.

24. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569#Text.

25. Савчук Т. 75 років ООН. Чи є організація все ще ефективною? І так, і ні. <https://www.radiosvoboda.org/a/chy-ye-oon-efectyvnoyu/30906554.html>.

26. Офіційна система МВФ «Нагляд». URL: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-Surveillance>.

27. Регулярне видання МВФ з питань оцінки глобальних перспектив «Перспективи розвитку світової економіки». URL: <https://www.imf.org/en/publications/weo>.

28. Інформаційний лист Групи Світового Банку. URL: <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/who-we-are>.

29. Міжнародний банк реконструкції та розвитку. URL: <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/who-weare/ibrd>.

30. Міжнародна агенція розвитку. URL: <http://ida.worldbank.org/>.
31. Інформаційний лист Світової організації торгівлі. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/thewto_e.htm.
32. Загальна інформація про Світову організацію торгівлі. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=94872f60-5734-4e7c-bcee-7873ffb2076d&title=ZagalnaInformatsiiaProSvitovuOrganizatsiiuTorgivliu>.
33. Іваницька О.М. Роль СОТ в регулюванні світової торгівлі товарами та послугами. URL: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Rol-SOT_2.pdf.
34. Всесвітня організація інтелектуальної власності. URL: <https://www.wipo.int/about-wipo/en/>.
35. Єдиний державний реєстр Міжнародних організацій, членом яких є Україна. URL: <http://old.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/io-register>.
36. Українська призма: співпраця України з міжнародними організаціями. URL: http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/prizma_ukr_int_2014.pdf.
37. Україна стала повноправним учасником Енергетичного Співтовариства. URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/printable_article?art_id=180707.
38. Указ Президента України «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку» від 14 липня 1992 року №379/92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379/92#Text>.
39. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015-2020 роки) і довгостроковий (2020-2030 роки) часові горизонти. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. URL: <http://wdc.org.ua/uk/node/182605>.
40. Відбувся перегляд портфеля проєктів Європейського банку реконструкції та розвитку в Україні. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/vidbuvsia_peregliad_portfelia_proektiv_ievropeiskogo_banku_rekonstruktsii_ta_rozvitku_v_ukraini-1857.

41. ЄБРР в умовах коронакризи інвестував в Україну €812 мільйонів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3174662-ebrr-v-umovah-koronakrizi-investuvav-v-ukrainu-812-miljoniv.html>.

42. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни». Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

43. Організація за демократію та економічний розвиток – ГУАМ. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-za-demokratiyu-ta-ekonomichnij-rozvitok>.

44. Створення зони вільної торгівлі ГУАМ є нашим безумовним пріоритетом, – Олексій Гончарук. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/stvorennnya-zoni-vilnoyi-torgivli-guam-ye-nashim-bezumovnim-prioritetom-oleksij-goncharuk>.

45. Зосименко Т. Україна – ГУАМ. <http://prismua.org/ukraine-guam/>.

46. Стан співробітництва України в рамках ОЧЕС. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/oches/stan-spivrobitnictva-ukrayini-v-ramkah-oches>.

47. Які суперечки виникали в Україні з іншими членами СОТ. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/02/12/infografika/ekonomika/yaki-superechky-vynykaly-ukrayiny-inshymy-chlenamy-sot>.

48. Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій. Закон України від 24.06.1992 р. №2402-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-12#Text>.

49. Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobitnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami>.

50. Кваша О.С. Тенденції співробітництва України з міжнародними фінансово-кредитними організаціями: сучасний стан та перспективи розширення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 7. Ч. 1. С. 157-162.

51. Кульбіда М.В. Напрями вдосконалення співробітництва України з МВФ. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 22. Ч. 2. С. 50-54.

52. Міжнародний валютний фонд. URL: <https://mof.gov.ua/uk/mvf>.

53. Примаченко І.В. Ефективність співробітництва МВФ і України. Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць. Київ : Київський університет, 2002. Вип. 36. Ч. 2. С. 196–201.

54. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду : веб-сайт. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/sonew043014a>.

55. Фурман І.В., Підгірняк А.О., Паламар Я.С. Міжнародний валютний фонд у контексті співпраці з Україною: сучасний стан, ризики, перспективи. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія «Економічні науки». 2013. 11 с., № 4(81). С. 2.

56. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/mvf>.

57. Ливдар М.В., Ярошевич М.Б., Антощук І.А. Україна і Міжнародний валютний фонд: особливості співпраці. Підприємництво та інновації. 2020. Вип. 13. С. 99-104.

58. Сайт про фінанси та інвестиції «МінФін». URL: <https://minfin.com.ua/ua/2019/02/06/36637373/>.

59. МВФ назвав суму боргу, яку Україна має погасити у 2021 році. URL: https://lb.ua/economics/2021/01/06/474709_mvf_nazvav_sumu_borgu_yaku_ukraina_maie.html#:~:text=

60. Світовий банк. URL: <https://mof.gov.ua/uk/svitovij-bank>.

61. Світовий банк в Україні. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/overview#1>.
62. Концепція партнерства з Україною на 2017-2021 рр. Документ Групи Світового банку. Звіт 114516-UA. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/501881501141799939/pdf>.
63. Колосова В. Аналіз реалізації інвестиційних проєктів міжнародних фінансових інституцій в Україні виявив проблеми їх впровадження. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/285>.
64. Вибірка по інвестиційних проєктах Світового банку станом на 01.09.2021. URL: <https://mof.gov.ua/uk/svitovij-bank>.
65. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами у 2006-2020 рр. / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
66. Платіжний баланс України у 2020 році. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/State_y.pdf.
67. Зовнішня торгівля України у 2020 р. Статистичний збірник: Державна служба статистики України. Київ, 2021. 134 с.
68. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2020 р. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
69. Україна та Світовий банк: досвід та перспективи співпраці: матеріали круглого столу. Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1584>.
70. Динаміка валового зовнішнього боргу і ВВП України з 2006 по 2021 рр. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/foreigndebt>.
71. Концепція щодо підвищення ефективності впровадження спільних з МФО проєктів. URL: <https://mof.gov.ua/uk/news/kabinet-ministriv-skhvalyv-kontseptsiiu-pidvyshchennia-efektyvnosti-vprovadzhennia-spilnykh-z-mfo-proektiv>.